

מספר הגאולה לחומש הפקודים

”האנכי הריתי את כל העם הזה?”

פסוקים אלה, המופיעים בלב לבו של סיפור קברות התאוה, מציינים מפנה במערכת היחסים הקיימת בין משה לבני ישראל. משה, רבן של ישראל - האיש שהנהיג והדריך את העם במהלך דרכם הארוכה והמפותלת במצרים ועל הים, שגונן עליהם במדבר ובחטא העגל ללא תלונה או היסוס - מרגיש שהוא אינו יכול יותר. כאן, לראשונה, נשבר משה, ומרגיש צורך לבקש סיוע בהנהגת העם, בקובעו שהוא חסר את הכוחות להוביל לבדו את העם. ללא כל התראה, בעיצומו של משבר קשה, מודיע משה שאינו יכול לשאת עוד את משא העם. ממנהיג חזק ובוטח שהנהיג לבדו את העם, ולא היסס להתייצב בפני פרעה או להתמודד עם המון משולהב ופרוע, ומרועה שהכריז בשעתו מתוך מסירות נפש עילאית ותחושת זהות מוחלטת בינו לבין צאן מרעיתו: ”ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת” (שמות ל”ב, לב), הופך משה לדמות המתחננת וזועקת לעזרה בתפקיד ההנהגה: ”לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד ממני. ואם ככה את עשה לי הרגני נא הרג אם מצאתי חן בעיניך, ואל אראה ברעתי” (במדבר י”א, יד-טו). משה חש שאין לו עוד את הכוחות, ואף אינו רואה עצמו מחויב לכך יותר: ”האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ילדתיהו, כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האמן את הינק?!” (שם, יב).

מאליהן צצות ועולות השאלות: מה הבעיה? מה נשתנה? מה גרם למפנה כה גדול בדעתו של משה? הכיצד קרה שמנהיג כה מסור מתמלא ייאוש ותסכול, וכיצד נוצר הנתק הנפשי החריף הזועק מתוך הפסוקים?

בנוסף לשאלות אלו, יש לעמוד על מיקום הפרשה במסגרת ספר במדבר. על פניו נראה שהיה ראוי יותר להפריד בין עלילת קברות התאוה, לבין מינוי ע"א הזקנים. אמנם, הזעקה הראשונה נזרקה לחלל בעקבות תלונת העם, אך ניתן היה לסיים את סיפור העם המתאוונים ועונשם כחטיבה אחת, ולאחר מכן להציג את כל פרטי סמיכת הזקנים, וסיפור נבואתם הסתום של אלדד ומידד, מבלי להרחיב בכל אלו בעיצומו של סיפור החטא. הפסקה כה גדולה באמצע העלילה של סיפור קברות התאוה ושילוב סמיכת הזקנים בין התלונה לעונש עליה אומרת דרשני.

כדרכם של מקרים מעין אלו, אין זה מפתיע לגלות שאת התשובה לשאלה הראשונה יש לחפש בשאלה השנייה, בבחינת חדא בחברתה מתרצתא. אכן, קיים קשר הדוק בין משבר ההנהגה לחטאם של בני ישראל, וישנה זיקת גומלין בין שני האירועים, ועל כן לא הפרידה התורה בין שני הסיפורים אלא קשרה ביניהם. החטא הוא הגורם למשבר בנפשו של משה, והוא הוא המביא אותו לבקש מהקב"ה שישחררו מתפקידו. בראותו את התנהגותם של בני ישראל ואת הכשלון החמור שנוצר, חש משה חולשה ועייפות לנוכח מצבו הרוחני של העם, ועל כן ביקש להשתחרר ממשימת ההנהגה.

ברם, עדיין הדברים טעונים הסבר שהרי לא עצם העובדה שהעם מתלונן או חוטא הוא הגורם למשה להגיב בתסכול וייאוש. הלא אין זו הבעיה הראשונה, ואף לא השנייה, שנתקל בה מאז תחילת תקופת הנהגתו, והרי כמה וכמה חטאים, ובתוכם חטא העגל החמור, כבר אירעו בעבר, ולא גרמו למשבר בנפשו של רועה ישראל. השוואת תגובתו של משה לעגל לתגובתו בקברות התאוה תוכיח לנו בעליל שלא עצם חטא בני ישראל כשלעצמו, אלא טיבו ואופיו של חטא זה, הם הסיבה למפנה הגדול שחל ביחסו של משה לעם.

כדי לעמוד על הדברים לאשורם, זקוקים אנו לראות תמונה רחבה יותר, תוך כדי עמידה על המתרחש בספר במדבר בכלליותו, והשוואתו למצבים מקבילים הקיימים בספר שמות. לכך נפנה עתה.

מהר סיני למדבר סיני

המעבר מספר שמות לספר במדבר מלווה במעבר מהצלחה לכשלון, מאור יקרות לחשכת ליל, מעם הנמצא בדרכו לארץ מורשת אבותיו לדור הנידון לכליה במדבר. אף הנהגתו של משה רבנו אינה צולחת בחומש הפקודים כבספר הגאולה. בעוד חטא העגל מתרחש בעת העדרותו של משה מן המתנה, ופוסק מיד עם שובו, הרי שחטא המרגלים מתרחש בהיותו במתנה, וכתוצאה ממעשה הזוכה לעידודו¹. תגובותיו של משה בעגל הינן של מנהיג הפועל מתוך בטחון עצמי ונחישות ראויה, המכיר היטב את עמו ושולט בו ביד רמה, ואילו במרגלים מתגלה לנו מנהיג הטועה בהערכת מצב העם, שאינו מצליח להתייצב כנגדם ולהסיטם מדרך החטא אליה הם נותנים ראש, ושאין בכוחו אלא להאלם וליפול על פניו. את הדרך מבטחון לבלבול, מעשיית מעשה לשתיקה וגמגום עושה משה מחטא העגל לחטא המרגלים. יתר על כן, בעוד תפילתו של משה בעגל מונעת את עיקר הפורענות ומצילה את העם, הרי שבמרד המרגלים תפילתו אינה מצליחה לבטל את גזירת "במדבר הזה יפלו פגריכם", וכל תקוות הדור, ובתוכן אף תקוותיו האישיות של משה, נמוגות וכלות במדבר.

ישנו, אם כן, מעבר קיצוני למדי ושוני גדול בין שני הספרים, הן במידת הצלחתם של בני ישראל להשיג את יעדיהם הרוחניים וההיסטוריים, והן במידת יכולתו של משה להנהיגם לקראת יעדים אלו.

לאמיתו של דבר, תחילתו של ספר במדבר אינה עוסקת בכשלונות, אלא מציגה בפנינו תמונה אידילית של ישראל השוכן לשבטיו, חונה מסביב למשכן אוהל מועד, איש איש על דגלו ועל מחנהו. המשכן הוקם, כבוד ד' שוכן בתוכו, הנשיאים חונכים אותו ביום הימשח אותו והעם מתארגן לחיים של קדושה וטהרה במדבר.

1. "ותקרבו אלי כלכם, ותאמרו: נשלחה אנשים לפנינו, ויחפרו לנו את הארץ, וישבו אתנו דבר, את הדרך אשר נעלה בה, ואת הערים אשר נבא אליהן. וייטב בעיני הדבר, ואקח מכם שנים עשר אנשים, איש אחד לשבט..." (דברים א', כב-כג).

הלכות שילוח טמאים, גזל הגר, סוטה ונזיר נוסדים להבטחת קדושת המחנה וטהרתו, בעוד בני ישראל הנמצאים למרגלות הר סיני, לומדים מפי משה את התורה שהוריד ממרומים.

ברם, כל התיאור המלבב הזה אינו מתאר אלא את חיי העם במדבר בעת שהוקם המשכן, בטרם נעלה הענן והוחל במסע הכניסה לארץ. בתקופה זו השכינה מכתובה נטילת פסק זמן מחיי הייעוד ההיסטורי, כדי לבסס את חיי העם כחברה המאורגנת במסגרת של שבטי ישראל, הבנויה על אדני התורה ומנוהלת על פי הדיבור. בתקופה זו, מהווה מחנה ישראל שבראשית ספר במדבר מופת ראוי. ואולם, מהרגע שבו מתרחש המעבר מהחיים הסטטיים שלאחר מתן תורה, בהם אין נדרשת התמודדות עם אתגרים היסטוריים, לכניסה המחודשת לחיים היסטוריים דינמיים, החותרים להגשמת הבטחת הארץ, אזי נתקלים אנו בתמונה שונה לחלוטין. מעת עזיבת העם את הר ד' כדי לנסוע אל הארץ המובטחת, רצופה דרכם בתקלות. אין אנו שומעים עוד אלא על תלונות ותואנות, בכי וייאוש. שרשרת של חטא ואבדון עוברת כחוט השני לאורך פרקים אלו; ממתאונים למתאווים, ממתאווים למרגלים, ממרגלים למעפילים, ממעפילים למקריבי קטורת זרה וחולקים על הכהונה הכופרים בהנהגתו של המקום ובמשה עבדו. אין לעם את הכוחות הנדרשים להתמודדות ולהגשמת ייעודם בעולמו של שר ההיסטוריה, ועל כן מלווה המפגש עם עולם ההיסטוריה בהפניית עורף כלפיו.

קיצורו של דבר, המעבר מהמדבר הסטטי למסע לארץ ישראל מביא בעקבותיו חטא וייאוש וירידה מחיי קדושה המאורגנים מסביב למשכן אוהל מועד לקברות התאוה. על כן, אין לראות את המעבר מפרקי הפתיחה של הספר העוסקים במדבר סיני (אי-י) לפרקים הדנים בנסיונם של ישראל להתקדם לקראת ארץ נושבת (מפרק י"א ואילך), כעוד חוליה אחת מני רבות המרכיבות את הרצף העלילתי של ספר במדבר, אלא זהו קו השבר המרכזי בספר, המביא בעטיו לשינוי המהותי במהלך הנהגת העם. עד לאותה נקודה, פני העם מועדות להיכנס לארץ בהנהגת משה ואהרן, כאשר הקב"ה משרה שכינת עוזו

עליהם, בכדי להביאם לגבול קדשו ואל ההר קנתה ימינו, ואילו אחרי קו שבר זה, אין לנו אלא מרי ומרד של עם החוטא לא-לוהיו, למרות עליון בצייה, בנסותם א-ל בלבבם לשאול אכל לנפשם.

קו השבר הוא כה משמעותי, עד שחז"ל ראו בנקודה זו את הבקע המרכזי המחלק את כלל הספר ליחידות שונות, ואת המהפך שנוצר עם תחילת המסע לארץ ראו כחוצה וכמבדיל את תחילת הספר מהמשכו. עד כדי כך חז"ל ראו בשני מהלכי הספר מצב עניינים כה שונה וכה מובדל, עד שהם מנו את תחילת ספר במדבר והמשכו כשלושה ספרים נפרדים². הספר הראשון, המכיל את הפרשיות שמתחילת פרק א' ועד לפרשת "ויהי בנסע הארץ" (א', א - י', לד), עניינו מחנה ישראל במדבר, ובו המציאות והחזון הולכים יד ביד; הספר השני עניינו מסע הכניסה לארץ על כנפי השכינה, וכל אורכו הוא שמונים וחמש התיבות של פרשת "ויהי בנסע הארץ" (י', לה-לו), ואילו הספר השלישי (י"א, א - ל"ו, יג), הפותח בפרשת המתאווננים ונמשך עד לסיום ספר במדבר, מתאר את החטאים המביאים לידי אי-הגשמתו של החזון באותו הדור.

מוקד עניינו כאן הוא בחלק האחרון - מה היה הרקע לאותו כשלון, מה היו הסיבות שהביאו לידי כך, ומדוע לא הצליחה הנהגתו של משה רבנו לעצור בעד העם מלשנות בחטא.

"ממרים הייתם עם ד'"

סיפור קורותיהם של ישראל בתחילת דרכם במדבר לאחר היציאה ממצרים רצוף תלונות ומריבות על מחסורי המדבר ותלאות הדרך. העדר מקורות מים וחוסר הוודאות לגבי לחם חוקם, מביאים את העם לידי מריבה מתמדת עם משה, בדרישתם מדי' לערוך להם שולחן במדבר. מרגע יציאתם ממצרים לקראת עולם בלתי ידוע, ועד התייצבותם וחנייתם הממושכת בהר סיני, בני ישראל הם חסרי מנוח וחסרי בטחון, צמאים למים ודואגים מי יאכילם בשר. החל ממרה ועד

2. עיין שבת קטז., וברש"י שם ד"ה שבעה ספרי תורה.

למסה ומריבה, רבים בני העם עם משה ומנסים את ד', במחזור רציף של תלונות, המתועד בחלקה השני של פרשת בשלח (שמות ט"ו, כב - י"ז, ז). לאחר מכן, העניינים מתייצבים, העם נרגע ושוב אין אנו שומעים בהמשך ספר שמות או בתחילת ספר במדבר על תלונות נוספות.

והנה, בהגיענו לפרשת בהעלתך, בעת עזיבתם את הר חורב, מתחדשות התלונות והטענות במחזור נוסף של מריבות ותביעות על תנאי המדבר. ישראל מתאוננים מחדש על הלחם הקלוקל, מתאווים תאוות, מואסים בארץ חמדה, וממשיכים בסרבנות עיקשת עד אשר משה מעיד עליהם "למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד באכם עד המקום הזה ממרים הייתם עם ד' " (דברים ט"ו, ז), ולא נחה דעתו בסיכומו את מסעם במדבר אלא לאחר הקביעה הקשה ש"ממרים הייתם עם ד' מיום דעתי אתכם" (שם, כד).

לפום ריהטא, עניין לנו בכאן עם מרד והמראה תדירים המתמשכים לאורך התקופה, וכקורות ישראל בתחילת דרכם במדבר, בעלותם מן היס, כן המשך דרכם בהאריך הענן את שהייתם במדבר. כאז, כן עתה, הם מרבים בתלונה, ונוזכרים בערגה בסיר הבשר, בקישואים ובאבטיחים של מצרים הפרעונית. טרחם, משאם וריבם מתישים את מנהיגם, ומקציפים את קונם.

ואולם, ההתבוננות בכתובים תראה בעליל שקיים שוני מהותי בין מצב העניינים בספר שמות לנעשה בספר במדבר. הקורא בשני הספרים מרגיש מיד בהבדל שבין תגובותיו של הקב"ה לתלונות העם בספר שמות, לבין תגובותיו בספר במדבר. בעוד שבספר שמות, התגובה אינה קשה - ואף ניתן לכנותה סלחנית - הרי שבחומש הפקודים אין הדבר כן. כבר בתלונה הראשונה, המופיעה מיד לאחר נסיעתם מהר חורב, מכה במ הקב"ה בשצף קצף: "ויחי העם כמתאננים רע באזני ד', וישמע ד', ויחר אפו, ותבער במ אש ד', ותאכל בקצה המחנה" (במדבר י"א, א). אף תיאור התלונה, שתוכנה אינו מפורט, מלווה בתואר "רע", דבר שלא מצינו דוגמתו בכל התלונות שבספר שמות.

גם בתלונה הבאה - סיפור קברות התאוה - נמשך חרון האף משמיא, והתנהגותם מכונה 'רעה': "וישמע משה את העם בכה למשפחתיו איש לפתח אהלו, ויחר אף ד' מאד, ובעיני משה רע" (שם), (בספר שמות, לעומת זאת, אין חרון אף מאת ד' ואין הקב"ה מפיל בעם חללים. אפילו במסה ומריבה, מקום שקיבל את כינויו "על ריב בני ישראל ועל נסתם את ד' לאמר היש ד' בקרבנו אם אין" (שמות י"ז, ז), אין הקב"ה מכה בעם, אלא מורה למשה, כמו בפעמים הקודמות, לתת להם את המים שאותם דרשו ושבועבורם התלוננו, ללא כל עונש או תוכחה.

בין מדבר סין למדבר סיני

אם נשאל לפרש היחס השונה שמגלה הקב"ה כלפי התנהגותם בשני הספרים, אזי נגלה ששורש תלונתם בשני המקומות שונה שוני מהותי. בספר שמות מדובר באנשים המוטרדים מבעיה לגיטימית הטעונה פתרון. אמנם, אמת הדבר שאין העם בדרגת הבטחון הראויה כלפי הקב"ה המוליך אותם למדבר, אך אין בכך בכדי להצביע על רפיון רוחני משמעותי, שהרי דרך כלכלתם במדבר אינה מובנת מאליה, ומשום כך מקננים חששות בלב העם. הלא בתחילה אין דרך פרנסתם ידועה כלל, ואף לאחר מכן, כשנודעה התכנית האלקית לכלכלם במן, אין בשר ודם סומך בנקל על הנס לפרנסתו ולמחייתו. תלונותיהם ופניותיהם של בני ישראל למשה נעשות מתוך דאגה אמיתית לגורלם ולגורל ילדיהם; חרדים הם כיצד יאכילו את ילדיהם למחרת, מה יאמרו לתינוק הנושא את עיניו לבקבוק החלב וללחמניה, ואיך ומניין יימצאו משאבים כה רבים לכלכל עם רב במדבר נחש שרף ועקרב, ללא כל תשתית קודמת. חוסר נכונותם לסמוך על הבטחת המן ודאגתם לעתיד, מעידים על חוסר הבנה ורגישות ביחס למעמדם העל-טבעי הייחודי בשעה נשגבה זו של ההיסטוריה הישראלית, אך אין בהם משום חומרנות יתרה או מרד כלפי שמיא.

הלא אפילו דמות כה נערצת ונאדרת בקדש כמשה רבנו עצמו העלתה בעיה זו בשעתו: "ויאמר משה: שש מאות אלף רגלי העם אשר

אנכי בקרבנו, ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים. הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם, אם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם" (במדבר י"א, כא-כב).

לאמיתו של דבר, במידה ידועה טענתם אכן מוצדקת; הלא בתחילה אין הם יודעים מאומה על המן האמור לכלכלם, וחרדתם טבעית ומובנת בהחלט. על כן, מלכתחילה אין עליהם שום כעס או תרעומת משמיה. במפגשם הראשון עם המדבר במרה, הקב"ה אינו מוכיחם, אלא נותן להם מים, ומבאר להם את עקרון הגמול וההשגחה שינהג במדבר:

ויבאו מרתה, ולא יכלו לשאת מים ממרה כי מרים הם, על כן קרא שמה מרה. וילנו העם על משה לאמר מה נשתה. ויצעק אל ד', ויורהו ד' עץ, וישלך אל המים וימתקו המים. שם שם לו חק ומשפט ושם נסוהו. ויאמר: אם שמוע תשמע לקול ד' אלקיך, והישר בעיניו תעשה, והאונת למצותיו, ושמת כל חקיו, כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך, כי אני ד' רפאך (שמות ט"ז, כג-כו).

גם בפעם הבאה אין הקב"ה מוכיחם, אלא נותן להם את המן, וחוזר ומדגיש את הקשר שבין התנהגותם להשגחתו, ללא כל תוכחה או כעס כנגדם. טענתם שסופם למות במדבר מרעב משקפת חרדה מובנת, אף אם היא מוכיחה שהעם לא השכיל להפנים את המסר שניתן במרה. לכן הקב"ה מורה למשה לחזור על המסר ולהשרישו בקרבם, אך אין חרון אף או עונש:

וילינו ויילונו קרין כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרן במדבר. ויאמרו אלהם בני ישראל: מי יתן מותנו ביד ד' בארץ מצרים, בשבתנו על סיר הבשר, באכלנו לחם לשבע, כי הוצאתם אתנו אל המדבר הזה, להמית את כל הקהל הזה ברעב. ויאמר ד' אל משה: הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו, למען אנסנו הילך בתורתו אם לא. והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו,

והיה משנה על אשר ילקטו יום יום. ויאמר משה ואהרן אל כל בני ישראל: ערב וידעתם כי ד' הוציא אתכם מארץ מצרים. ובקר וראיתם את כבוד ד', בשמעו את תלנתיכם על ד', ונחנו מה כי תלונו (תלינו קרי) עלינו. ויאמר משה: בתת ד' לכם בערב בשר לאכל ולחם בבקר לשבע, בשמע ד' את תלנתיכם אשר אתם מליגים עליו, ונחנו מה, לא עלינו תלנתיכם כי על ד'. ויאמר משה אל אהרן: אמר אל כל עדת בני ישראל, קרבו לפני ד', כי שמע את תלנתיכם. והיה כדבר אהרן אל כל עדת בני ישראל, ויפנו אל המדבר, והנה כבוד ד', נראה בענן: וידבר ד' אל משה לאמר: שמעתי את תלונת בני ישראל, דבר אלהם לאמר, בין הערפלים תאכלו בשר, ובבקר תשבועו לחם, וידעתם כי אני ד' אלקיכם (שמות ט"ז, ב-יב).

אף כשיגיעו למסה ומריבה וילונו בשלישית (שמות י"ז, א-ז), בעת שאספקת מזונם כבר מגיעה באופן קבוע ומסודר, והמן כבר החל לרדת דבר יום ביומו, עדיין ישנה הבנה מסוימת לחרדתם. אמנם, אינה דומה התלונה עתה, כשכבר יש פתרון קבוע, ולאחר שפעמיים נמסר להם דבר ד' ולקחו, לצעקתם המקורית בעקבות הלם המפגש הראשוני עם המדבר - ולכן מושמעת ביקורת בפסוקים ביחס להתנהגותם משום שלא השכילו להפנים את מידת הבטחון בהשגחת הקב"ה המספק את צרכיהם במדבר תדיר - אך עדיין הכתוב מגלה הבנה כלפיהם. תוכחה מסוימת ישנה, אך אין כעס וחרון אף, ואין הקב"ה מפיל בהם חללים או מכה בהם מכה רבה, כפי שיעשה בתלונות שבספר במדבר.

"וּיֹאכְלוּ וַיִּשְׁבְּעוּ מֵאֵד וּתְאוֹתָם יָבֵא לָהֶם"³

לא כן הם פני הדברים בפרשיות ספר במדבר. בני ישראל אינם חרדים עוד להישרדותם במדבר, והתלונות אינן נובעות יותר מצרכיהם

3. תהלים ע"ח, כט.

הקיומיים. בשלב זה של מסע ישראל במדבר הגדול והנורא, כאשר המן מכלכלם תמידים כסדרם ללא הפוגה, כבר יודע העם היטב שבכוחו של הקב"ה לערוך שולחן במדבר, ושכך אכן נעשה. מזה כשנה, יורד המן מדי יום בבוקר בבוקר, כפי שהבטיחם הקב"ה בשעתו; עתה, בשכבם לישון בערב, אין הם חרדים עוד למזונם וליכולת הקיום שלהם במדבר, ואין הם מלינים על כך. תלונתם אינה על עצם האוכל, אלא על התפריט. האוכל קיים ומגיע לפתחיהם, אך הינו חד-גוני. אין הם יכולים למלא אחר תאוותיהם, ואין את האפשרות להגשים מאוויים ודמיונות קולינריים. המדובר כאן איננו בהבטחת עצם הקיום הפיזי, אלא במרדף אחר הפנטזיה. הכתוב עצמו מתאר את מניעתם כתאוה - "והאספסוף אשר בקרבו התאוה תאוה" (במדבר י"א, ד), "כי שם קברו את העם המתאווים" (שם, לד) - ופרטי התלונה מבהירים זאת היטב:

זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חנם, את הקשאים
 ואת האבטחים ואת החציר ואת הבצלים ואת השומים
 (שם, ה).

התנהגות העם לאורך סיפור קברות התאוה, החל מהנוסטלגיה הפתטית למעדני ארץ ששועבדו ושדוכאו בה ללא רחם - ואשר ספק גדול עד למאוד אם מישוהו מאותם מתלוננים אכן טעם אי-פעם מקישואיה ומאבטיחיה - ועד לדרישתם לבשר ולדגים, נתונה כולה בסימן של שעמום ובטלה, המביאים לידי רדיפה אובססיבית אחר תענוגות ותאוות. היות והם אוכלים ושבעים כדי סיפוקם, לא נותר לנו לראות בדרישתם אלא ביטוי לתאוה הבאה בעקבות סיפוק הצרכים הבסיסיים.

לאחר שלאנו מן המתח הרוחני הגבוה שבו היו נתונים מאז מתן תורה, עוברת על העם תקופה של התפרקות ובריחה ממתח רוחני, לטובת הרצון למנוחה ולתענוגות. כמה עמוקים, כואבים ומושרשים בפשט הכתוב הינם דברי חז"ל, המתארים את היציאה מהר סיני:

במדבר סיני

זיסעו ומהר ד' דרך שלשת ימים - שנשעו מהר סיני דרך שלשת ימים, כתינוק היוצא מבית הספר, שבורח לו והולך לו, כך היו בורחים מהר סיני דרך שלשת ימים, לפי שלמדו הרבה תורה בסיני (מובא בתוס' שבת קט"ז. ד"ה פורענות⁴).

תמונה זו של עייפות החומר מן המתח הרוחני המתמיד שבו היו נתונים בחורב, אינה טענה מדרשית גרידא, אלא פרשנות המעורה היטב במצבו של העם לאחר הנסיעה מן ההר. המעבר מהר ד' לעיסוק הנרחב בתאוות האבטיחים והקישואים, מצביע על התפרקות בסיסית מאורח החיים ומהאווירה הרוחנית ששלטו בסיני. המדובר כאן הוא בהחלפת עולם קיים בעולם חולף, שתוצאתה היא חברה הדוניסטית, המשקיעה את מרצה ואת זמנה ברדיפה אחר סיפוק רצונותיה החומריים-מטריאליסטיים. אין המדובר בפחד ובחרדה לעצם הקיום כבספר שמות, אלא בשעמום הבא מתוך זניחת האתגרים הרוחניים והלאומיים בפניהם ניצב העם. לכן, המן אינו מסוגל לספק יותר את צרכיהם כבעבר. כל עוד חרד העם לעצם מחייתו, היתה ירידת המן פתרון נאות; ואולם, מהרגע שמוקד עניינם הוא בהנאה ולא במחיה, במילוי התאוה ולא בקיום הבסיסי, שוב אין המן אלא לחם קלוקל שהנפש קצה בו, ותו לא.

זהו הטעם ליחס השונה מצד הקב"ה לתלונות העם בספר שמות ובספר במדבר. תגובות הקב"ה לתלונות העם שבספר במדבר מלוות דרך קבע בחרון אף, בכעס ובעונשים כבדים, הנעדרים לחלוטין מן התגובות שבספר שמות. הדאגה למחיה ולקיום הבאה לידי ביטוי בספר שמות מתקבלת בהבנה על ידי הנותן בחסדו לחם לכל בשר, מה שאין כן רדיפת המותרות. הרודף אחר התאוות קובר את עצמו ואת נשמתו בקבר שהוא כורה לעצמו, והקב"ה אינו סולח על כך. זניחת עולם הרוח והיראה לטובת חיי הבשרים וההנאות מעוררת את חמתו של מקום, ומביאתו לידי חרון אף - "וישמע ד' ויחר אפו, ותבער במ

4. דרשה זו מופיעה בצורה מקוצרת ובלבוש ארמי בירושלמי תענית פ"ד ה"ה.

אש ד' " (במדבר י"א, א). על כן התגובה לתלונות העם שבספר במדבר היא כה חריפה, ואין בה לא מן הסלחנות ולא מן ההבנה.

בין חטא העגל לחטא המרגלים

הבחנה זו בין הנעשה בתלונות ספר שמות לאלו של ספר במדבר, עומד אף ביסוד ההבדל שבין שני החטאים המרכזיים שבשני הספרים - חטא העגל וחטא המרגלים. אף כאן, ישנו הבדל ניכר בתגובת המקום לשני הכשלונות הגדולים, וזאת משום היותם שונים באופיים, ומשקפים את מצבו הרוחני השונה של העם בשני המקומות ובשני הזמנים.

שורשו של חטא העגל, כפי ששמעתי מפי מורי זקני, הרב יוסף דוב הלוי סולוביצ'יק זצ"ל, נעוץ בפחד מפני שיממון המדבר שבפניו הם ניצבים. בהיותם בארץ גזירה בלתי נודעת, מוקפים בשיני סלע אימתניים, כאשר המדבר ההררי סגר עליהם, ואימת השיממון הגדול והנורא ניבטת בפניהם מכל נקיק וצור, העם נתפס לפאניקה ולהיסטריה המונית. בהיותם תועים בישימון דרך בלב המדבר, ללא שום אפשרות למציאת עיר מושב, בעקבות העלמו של משה מנהיגם ומדריכם בדרך, הם אבודים, נבוכים והיסטריים לחלוטין. כפי שכבר הדגישו הרמב"ן וקדמונים נוספים בפירושיהם למעשה העגל, דרישת העם היא ליצירת תחליף להנהגתו ולהדרכתו של משה למסעם במדבר, ולא לעבודה זרה⁵, והיא מונעת מחדת המדבר ומפחד השממה.

כפי שהעירונו קודם לכן, ודאי שישנו כאן כשל אמוני חמור ונפילה רוחנית קשה, בפניית העם לתרפים ופסלים למלא את החלל הנותר בעקבות העלמו של משה. ברם, אין כאן שחיתות רוחנית או נסיגה מהרצון לחיים בעלי משמעות ואתגר, אלא חוסר בטחון. לכן העם יורד מהדרגה שאליה הגיע בהר סיני; זוהמת החטא וקטנות האמונה מחייבות שינוי במערכת היחסים שבין עם ישראל לקב"ה, והיערכות

5. עיין אבן עזרא ורשב"ם שם.

חינוכית חדשה ביחס להמשך דרכם. ואולם, נקל לו למשה להסיר את חרון האף מעליהם, ונענשים רק המעטים שהיו השאור שבעיסת החטא (ואשר אולי אף חטאו ממש בחטא מהותי יותר של עבודה זרה⁶). העם עצמו מקבל מחילה מהקב"ה, אין הוא נידון למיתה או לכליה, ואף אין בביטויים הנאמרים למשה בעקבות חטאם את חרון האף והכעס החריפים, הבאים לידי ביטוי מובהק בדברי ד' למשה לאחר חטא המרגלים. המשכן מוקם, ומערכת יחסי ישראל וקודשא בריך הוא משתקמת וחוזרת לאהבת נעוריהם, כפי שעמד על כך רבינו הרמב"ן:

שנתרצה להם הקב"ה ונתן לו הלוחות שניות, וכתר עמו ברית חדשה שילך השם בקרבם, הנה חזרו לקדמותם ולאהבת כלולותם, ובידוע שתהיה שכינתו בתוכם כענין שצוהו תחלה, כמו שאמר זעשו לי מקדש ושכנתי בתוכם' (שמות ל"ה, א).

"בכייה של חינוס"

בחטא המרגלים, לעומת זאת, התמונה שונה לחלוטין. החטא אינו נובע מפחד העם מפני עמי כנען, אלא מן הלאות וחוסר הרצון ללכת לקראת האתגרים ההיסטוריים הניצבים בפניהם. מדובר בקהל שלא מכבר הוצא ביד חזקה ובזרוע נטויה, באותות ובמופתים, מתחת סבלותיה של מעצמה אדירה, אשר ראה את ידו הגדולה של הקב"ה קורע את הים ומעבירם בתוכו בחרבה, ועדיין טרי בזכרונו הנצחון על עמלק. משום כך, אין להניח שפחד המערכה הקרבה היה מונעם מלהיכנס לארץ אבותיהם ולהילחם עליה, לוי אכן חשקה נפשם בכך. ראשית, התבנית המקורית של כניסתם לארץ היתה אמורה להיות מסע נצחון מרום לתוככי הארץ הנבחרת על כנפי השכינה: "ויהי בנסע הארץ ויאמר משה קומה ד' ויפצו איביך וינסו משנאך מפניך (במדבר י', לה). שנית, אף אם היתה נדרשת מלחמה עיקשת וחירוף

6. עיין אבן עזרא שם.

נפש כדי להילחם בעמים המבוצרים בעריהם והנלחמים על קיומם, הרי באם אמונתם של בני ישראל היתה חזקה ואם היתה מפעמת בקרבם רוח אמונה ובטחון, היו העם והמרגלים עונים בעצה אחת עם כלב ויהושע "עלה נעלה וירשנו אתה, כי יכול נוכל לה" (במדבר י"ג, ט).

אין זאת אלא שעייפות החומר מההתמודדות עם חיי המתח הרוחני ועם האתגרים הדתיים והלאומיים הצפויים להם בארץ, היא הגורמת להם למאן. הלא אין העם רוצה להישאר במדבר תחת כנפי השכינה, כפי שהיה מתבקש לו המניע היחיד לסירובם להתקדם לקראת הכניסה לארץ היה פחד תושבי הארץ, אלא הם מבקשים ליתן ראש ולשוב מצרימה. מגמת פניהם איננה עבודת ד' וחיי מתח רוחני במקום שבו בטחונם מובטח, אלא שיבה למצרים ועזיבת המדבר. קצה נפשם במתח, באתגרים, בחרדות ובמאמצים הנלווים אליהם. כל רצונם הוא מנוחה מן המעמסה הנפשית הרובצת על עם החי את חייו בסימן "והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתני". אותה עייפות הבאה לידי ביטוי בעזיבה החפוזה מהר סיני "כתיוק הבורח מבית הספר", הופכת עתה לרצון לשוב מצרימה, תוך כדי נטישת ייעודם ותפקידם ההיסטורי והלאומי. מפאת הכמיהה למנוחה מיידית, מוכן העם לזנוח את הכל ולחדול בעיצומו של מאמץ, בטרם יקטפו את פירות עשייתם והתמודדותם. כרץ המוכרע על ידי עייפותו באמצע המרוץ, כן בני ישראל חפצים לעזוב הכל ולחזור למצרים, שבה לא יזדקקו שוב להתמודד עם המתחים והאתגרים הניצבים בפני עם של בני חורין. אין רצוננו להתעכב בכאן על הפתטיות הנוראה של דמיון הנכון לעוות את העובדות המרות של העשוי להם במצרים, ועל האשליה המסוכנת בדבר המנוחה והנופש המצפים להם שם, לו אכן היו חוזרים, אלא להדגיש ששורשו של חטא המרגלים נעוץ בלאות הפוקדת אותם בהיותם במדבר.

בהקשר זה, מן הראוי לזכור את הרקע לחטא המרגלים, ואת סמיכות הפרשיות בין סוף פרשת בהעלתך לסיפור המרגלים. קו ישיר עובר מקברות התאוה ומן המאיסה במן, למאיסה בארץ חמדה.

הנהנתנות, חיפוש התענוגות ומילוי התאוות, מצביעים על עזיבת יעדים רוחניים ועל נטישת חיים שבמוקדם ניצבים ערכים הנמצאים מחוץ לאדם עצמו, והמרתם בעיסוק האנוכי באדם עצמו ובנוחיותו. מכאן קצרה מאוד הדרך לחדלון ולייאוש הבאים לידי ביטוי במרגלים. חטא המרגלים אינו בא לעולם בחלל ריק, אלא הינו סיוס תהליך עמוק ונרחב יותר המתרחש בעם.

כאמור לעיל, תלויות ספר שמות מקורן בחרדה מובנת שאיננה נובעת מחדלון רוחני, בעוד תלויות ספר במדבר נובעות מתאוה ומרדיפת תענוגות, ועל כן השוני בתגובותיו של הקב"ה בשני המקומות. והוא הדין והוא הטעם ביחס לחטאי העגל והמרגלים. חטא העגל אמנם הרס את האידיליה הרוחנית, והחדיר את זוהמת החטא לעולם שלאחר מתן תורה, אך אין הוא מביא תורבן בעקבותיו. חטא המרגלים, לעומת זאת, הוליד גלות וחורבן, וגזר כליה על דור שלם. ההפרש ביניהם אינו משום שהעגל הינו העבירה הראשונה, וניתן לנהוג כלפיה בסלחנות של מידת מעביר ראשון ראשון ואילו במרגלים העם כבר מושרש ושונה בחטאו אלא עיקר ההבדל הוא ששורשו של החטא, ויחסם של החוטאים למורשתם, שונים באופן קיצוני בשני המקרים. חוטאי העגל מעוניינים בחיי רוח ובהגשמת המטרות והמטלות בפניהן הם ניצבים, בעוד העם ההולך אחרי המרגלים מפנה עורף למשימות אלו, ונענש על כך. דבריהם של דתן ואבירם, הנאמרים בסמוך לחטא המרגלים והאמורים למצוא חן בעיני שומעיהם, מבטאים הלך רוח זה באופן הגלוי ביותר: "המעט כי העליטנו מארץ זבת חלב ודבש להמיתנו במדבר... אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאתנו ותתן לנו נחלת שדה וכרם..." (במדבר ט"ז, יג-יד). רק אם יקבלו וילה ווולבו מוכנים דתן ואבירם וקהל שומעיהם להיכנס לארץ. הדברים מדברים בעד עצמם, ואף שאין דתן ואבירם יכולים להיחשב כמייצגים בהכרח את האיש ברחוב, הרי שבדברים אלו הם מביעים הלך רוח המבצבץ ועולה מתוך כלל הפרשיות הקודמות, והאמורים להתקבל על לב שומעיהם בכלל הציבור.

ויצא משה, וידבר אל העם את דברי ד', ויאסף שבעים איש מוקני העם, ויעמד אתם סביבת האהל. וירד ד' בענן, וידבר אליו, ויאצל מן הרוח אשר עליו, ויתן על שבעים איש הזקנים. ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו. וישארו שני אנשים במחנה, שם האחד אלדד ושם השני מידד, ותנח עליהם הרוח, והמה בכתבים ולא יצאו האהלה, ויתנבאו במחנה. וירץ הנער ויגד למשה, ויאמר: אלדד ומידד מתנבאים במחנה. ויען יהושע בן נון משרת משה מבחריו, ויאמר: אדני משה, כלאם. ויאמר לו משה: המקנא אתה לי, ומי יתן כל עם ד' נביאים, כי יתן ד' את רוחו עליהם. ויאסף משה אל המחנה, הוא וזקני ישראל (במדבר י"א, כד-ל).

וידבר ד' אל משה לאמר. שלח לך אנשים ויתרו את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל איש אחד איש אחד למטה אבתיו תשלחו כל נשיא בהם. וישלח אתם משה ממדבר פארן על פי ידוד כלם אנשים ראשי בני ישראל המה. ואלה שמותם למטה ראובן שמוע בן זכור. למטה שמעון שפט בן חורי. למטה יהודה כלב בן יפנה. למטה יששכר יגאל בן יוסף. למטה אפרים הושע בן נון. למטה בנימן פלטי בן רפוא. למטה זבולן גדיאל בן סודי. למטה יוסף למטה מנשה גדי בן סוסי. למטה דן עמיאל בן גמלי. למטה אשר סתור בן מיכאל. למטה נפתלי נחבי בן ופסי. למטה גד גאואל בן מכי. אלה שמות האנשים אשר שלח משה לתור את הארץ ויקרא משה להושע בן נון יהושע (במדבר י"ג, א-טו).

זקנים בחוץ, בחורים בפנים

"ובעיני משה רע"

עתה נשוב לשאלה שבה פתחנו: מדוע משה מגיב כפי שהוא מגיב בקברות התאוה, ואיננו מגיב כפי מנהגו בתלונות הקודמות? התשובה לכך נעוצה באופיו השונה של חטא זה, הנבדל מכל מה שהיה לפניו. חטא קברות התאוה, אשר כל מהותו היא הרדיפה אחר התענוגות, גורר לא רק תגובות קשות מאוד של הקב"ה ומשה עבדו - "ויחר אף ד' מאד ובעיני משה רע" (במדבר י"א, י) - אלא אף מביא את משה לידי נתק נפשי מהעם, ולאבדן האמונה בו. הקב"ה אינו מוכן לעבור לסדר היום על חיים שבהם התאוות והיצרים מכתיבים את הנעשה בעם, ולמשה אבד הרצון למסור את נפשו כדי לסגור ולספק את צורכיהם של אנשים המשעבדים עצמם לאכילת בשר ושאר מטעמים. הפועל היוצא של תחושת "ובעיני משה רע" היא בקשתו לחדול ממשא העם. והנה, מלבד הבעת האכזבה מהעם וחוסר הרצון לסייע בעדם מפאת שקיעתם בחומרנות קשה, טוען משה שגם אין בידו את האפשרות לספק את כל תאוותם: "מאין לי בשר לתת לכל העם הזה, כי יבכו עלי לאמר תנה לנו בשר ונאכלה. לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה, כי כבד ממני" (שם, יג-יד). ברם, שורש ייאושו של משה איננה הבעיה הלוגיסטית, שהרי הוא יודע היטב שיוכל א-ל לערוך שלחן במדבר, אלא מצבו הרוחני של העם. אספקת בשר למילוי תאוותיהם של העם המתאווים שהתעייפו מן המתח הרוחני היא המשימה שמשה חש שאין הוא יכול עוד לעשות לבדו. כבר עמד על כך הרמב"ן שמטרת מינוי הזקנים להקל מעולו של משה, אינה מכוונת לסייע בידו לאספקת הבשר ולהתמודדות המעשית עם דרישת העם, אלא מגמתה שישתתפו עמו בהנהגה הרוחנית והמדינית של העם, וכך להיות לעזר על ידו בהתמודדות החינוכית עם החומרנות והתאוה.

לא שיעורוהו הזקנים לתת להם בשר, כי מאין להם; ועוד, אפילו בהיות להם פרנסים רבים, לא יתלוננו רק על משה רבינו שהוציאם ממצרים, כמנהגם לאמר לו ילמה העליתנו ממצרים; והוא שיתן להם בתפלתו כל משאלותם, ותאותם יביא להם. אבל חשב משה, כי בהיות להם מנהיגים רבים ישככו חמתם וידברו על לבם בעת תלונתם. ואפשר כי כאשר התנבאו הזקנים שנאצל עליהם מן הרוח, וידעו העם כי נאמנים הם לנביאים, לא יתאספו כלם על משה, וישאלו תאותם גם מהם (רמב"ן, שם, יד.).

על פי הגישה המוצגת על ידינו, התואמת את פירושו הראשון של הרמב"ן, נועד לזקנים תפקיד של הדרכה חינוכית, והם יעמדו לימינו של משה כנגד כעסם, מריים ותאוותנותם של העם המתאוים. מינוי שבעים מנהיגים בעלי שיעור קומה רוחני הוא צורך השעה, ולכן הקב"ה מורה למשה לאסוף שבעים איש מחשובי העם ולהאציל עליהם מרוחו.

לאור זאת, מובן מאוד הצורך במינוי זקני העם החשובים ונשואי הפנים ולא אנשי ביצוע ומנגנון. ואולם, עדיין מבצבצות מבין השיטין שאלות מספר. ראשית, לשונו המדויק של הציווי שנצטווה משה מאת הקב"ה - למנות "שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו" - שתום למדי. מה משמעות הביטוי "זקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושטריו"? הלא ברור שהזקנים הינם זקנים, ומה נאמר בתוספת זו?

בעל כורחנו, עלינו להסיק שהמפתח להבנת הפסוק הוא ציון עובדת היותם זקנים ושטריו, ויש להבין שבדומה לכינוי 'שוטרים', גם הכינוי 'זקני העם' (בניגוד ל'זקני ישראל' בתחילת הפסוק), אינו ציון ביולוגי, אלא ביטוי המציין תפקיד של הנהגה ציבורית. מובנו של הפסוק הוא שיש למנות את אלו מבין זקני ישראל (הקשישים בגיל), שהינם מנהיגי העם, שופטיו ושטריו. לאמיתו של דבר, הצורך במינוי מנהיגים שיסייעו למשה אינו מפתיע; המשמעות האמיתית של

הפסוק, אם כן, גלום בהדגשה היתרה שהפסוק מדגיש את עובדת היותם זקנים בגילם⁷.

שנית, מלבד הדגשת זקנתם של הזקנים, עלינו להידרש לשאלה המרכזית ביחס לכל פרשה זו, והיא חוסר הצלחתם של הזקנים בתפקידים המיועד. מרגע התמנותם ועד לאסון המרגלים ופרשת קורח, לא ניכר שום שינוי לטובה בהתנהגות העם; נהפוך הוא. הלא מיד לאחר קברות התאוה חוטאים העם בחטא המרגלים, ואין אנו מזהים שום עקבות ליכולתם של הזקנים להשפיע על הלך הרוחות בעם באופן חיובי ולא ניכרת שום השפעה המצליחה להרגיע את העם מתלוותיהם. האם חוסר הצלחה זה הוא רק משום בחירתם החופשית של העם וחוסר אמונתם הרב, או שמא יש בכך משום עדות אף לשלונם של הזקנים. במילים פשוטות יותר, האם אכן הזקנים מתאימים לתפקיד שהוטל עליהם וממלאים אותו נכונה, או שמא אין להם את הכלים להתמודד עם העם, ופעולתם נכשלת משום היותם האנשים הנכונים בנסיבות לא מתאימות.

הבנת תפקיד הזקנים כנביאים המסייעים בידי משה לשאת את משא העם, מחייב אותנו לדון בסיפורם של אלדד ומידד, המתנבאים באותו זמן באורח עצמאי, ללא האצלת רוחו של משה עליהם. שני הסיפורים נשזרו יחד על ידי הכתוב, וקשורים בקשר הדוק; בהבנת עניינם של שני המתנבאים במחנה, ועמידה על ההנגדה הקיימת בינם לבין הזקנים, ניטיב להבין ולהשכיל את הנעשה בהנהגת העם בשעה זו.

7. במקומות אחרים שבהם התורה משתמשת במונח 'זקנים' כדי לציין מנהיג או שופט, אין את הכפילות הקיימת בפסוקנו, ולכן ניתן להסתפק בכך שדיבר הכתוב בהווה, אף אם מדובר בדין צעיר. ברם, מטרה זו היתה מושגת בפסוקנו אף ללא הצורך בחזרה הכפולה 'זקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם'. החזרה בפסוק על המלה 'זקנים', היא שמעידה על כך שהביטוי 'זקני ישראל' נועד לציין אף את גילם.

אלדד ומידד

ויאמר ד' אל משה: היד ד' תקצר, עתה תראה היקדך דברי אם לא. ויצא משה, וידבר אל העם את דברי ד', ויאסף שבעים איש מוקני העם, ויעמד אתם סביבת האהל. וירד ד' בענג, וידבר אליו, ויאצל מן הרוח אשר עליו, ויתן על שבעים איש הזקנים. ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו. וישארו שני אנשים במחנה, שם האחד אלדד ושם השני מידד, ותנח עליהם הרוח, והמה בכתבים ולא יצאו האהלה, ויתנבאו במחנה. וירץ הנער ויגד למשה, ויאמר: אלדד ומידד מתנבאים במחנה. ויען יהושע בן נון משרת משה מבחיריו, ויאמר: אדני משה, כלאם. ויאמר לו משה: המקנא אתה לי, ומי יתן כל עם ד' נביאים, כי יתן ד' את רוחו עליהם. ויאסף משה אל המחנה, הוא וזקני ישראל (שם, כג-ל).

התבוננות בפסוקים הללו תגלה לנו שהמקום מהווה מרכיב מרכזי בסיפורם של אלדד ומידד. למעשה, ניתן לומר שזהו הציר המרכזי שעליו סובבת כל הפרשה. הלא אין הכתוב מרבה בפרטים ביחס לאלדד ומידד: מי המה, מה התנבאו, ומדוע עוררו בכך את חמתו של יהושע. הכל סתום וחתום; מלבד עצם העובדה שהתנבאו אלדד ומידד, אין הכתוב מוצא לנכון למסור לנו שום פרט נוסף ביחס לתוכן נבואתם או לטיבה. ואולם, מקום הנבואה מודגש ומובלט ביותר על ידי הכתוב: "וישארו שני אנשים במחנה, שם האחד אלדד ושם השני מידד, ותנח עליהם הרוח, והמה בכתבים ולא יצאו האהלה, ויתנבאו במחנה. וירץ הנער ויגד למשה, ויאמר: אלדד ומידד מתנבאים במחנה" (שם, כו-כז). הציר עליו סובבת הדרמה של עלילת אלדד ומידד הוא מיקומם של הגיבורים.

בעוד אלדד ומידד נשארים בקרב העם בתוככי המחנה, ולא יוצאים מחוץ לגבולותיו, הזקנים הנבחרים פורשים מהמחנה,

ויוצאים אל אוהל מועד הנמצא מחוץ למחנה⁸: "אספה לי שבעים איש... ולקחת אתם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך. וירדתי ודברתי עמך שם" (שם, טז-יז). ישנה חלוקה ברורה לאורך הפרשה בין 'כאן' ו'שם': 'כאן' הוא המחנה, שבו מצויים אלדד ומידד, ואילו 'שם' הוא אוהל מועד, שאליו לוקח משה את הזקנים.

לאור זאת, יש להבין את לשון הכתוב "וישאר שני אנשים במחנה" לא כתיאור אלא כקביעה. הכתוב מוסר לנו פרט זה לא כתיאור רקע הבא להסביר את היעדרותו של משה ואת הימצאותו של יהושע בזירת האירוע, אלא בכדי להדגיש שמדובר כאן בהחלטה עקרונית של אלדד ומידד להישאר במחנה עם העם, ולא לפרוש מחוץ למחנה עם הזקנים. ההישארות במחנה איננו עניין גיאוגרפי אלא ביטוי לעמדתם ותפיסתם בסוגיות של הנהגה רוחנית ומדינית⁹.

8. שמות לייג, ז-יא. אף בפרשה כאן ברור מהכתובים שהאוהל איננו בתוך המחנה, אלא מחוצה לו.

9. כך תיארו חז"ל במדרשים את סיפורם של אלדד ומידד: "תנו רבנן: וישאר שני אנשים במחנה" - יש אומרים בקלפי נשתיירו, שבשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה 'אספה לי שבעים איש מזקני ישראל', אמר משה: כיצד אעשה?! אברור ששה מכל שבת ושבת - נמצאו שנים יתירים; אברור חמשה חמשה מכל שבת ושבת - נמצאו עשרה חסרים; אברור ששה משבת זה וחמשה משבת זה - הריני מטיל קנאה בין השבטים. מה עשה? בירר ששה ששה, והביא שבעים ושנים פיתקין. על שבעים כתב 'זקן', ושנים הניח חלק. בללך ונתנך בקלפי, אמר להם: בואו וטלו פיתקיים. כל מי שעלה בידו 'זקן', אמר: כבר קידשך שמים, מי שעלה בידו חלק, אמר: המקום לא חפץ בך, אני מה אעשה לך... רבי שמעון אומר: במחנה נשתיירו; בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה 'אספה לי שבעים איש', אמרו אלדד ומידד: אין אנו ראויין לאותה גדולה. אמר הקדוש ברוך הוא: הואיל ומיעטתם עצמכם, הריני מוסיף גדולה על גדולתכם. ומה גדולה הוסיף להם? שהנביאים כולן נתנבאו ופסקו, והם נתנבאו ולא פסקו. ומה נבואה נתנבאו? אמרו: משה מת, יהושע מכניס את ישראל לארץ. אבא חנין אומר משום רבי אליעזר: על עסקי שליו הן מתנבאים, 'עלי שליו, עלי שליו'. רב נחמן אמר: על עסקי גוג ומגוג היו מתנבאין, שנאמר 'כה אמר ה' אלקים, האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל הנבאים

על מנת להבין מהו עניין המחנה, ומדוע אלדד ומידד כה מתעקשים לגבי חשיבותו המכרעת, עלינו להיזקק לדברי חז"ל. במקום שבו סתם הכתוב לגבי תוכן נבואתם, באו חז"ל ופירשו לנו מה ניבאו השניים. והנה, לפי דעה אחת במדרש (אשר הינה הדעה היחידה בספרי, והיא אף הדעה שאותה בחר רש"י להביא בפירושו לפרשה), אלדד ומידד התנבאו: "משה מת ויהושע מכניסם לארץ". הכיצד הגיעו חז"ל לקביעה מפתיעה זו לגבי תוכן דבריהם? מדוע ולמה תינתן נבואה זו בפיהם בעת הזאת? שאלות אלו טעונות ליבון.

לכאורה, יש להניח שחז"ל דרשו סמוכים וביססו את דבריהם על סמיכות הפרשיות לחטא המרגלים ולגזירת הכליה במדבר שנגזרה בעקבות החטא אך עדיין לא יהיה בזה משום מענה לשאלתנו, אם לא נניח קשר ענייני - ולא כרונולוגי בלבד - בין אירועי קברות התאוה והמרגלים מחד, ובין גישתם של אלדד ומידד לכשל בחטא המרגלים

בימים ההם שנים להביא אתך עליהם וגו'; אל תיקרי 'שנים' אלא 'שנים'; ואיזו הן שנים נביאים שנתנבאו בפרק אחד נבואה אחת? הוי אומר אלדד ומידד" (סנהדרין יז.).

כפי שניתן לראות בצייטוט, חז"ל הביעו שתי דעות בנוגע לשאלה האם נשארו אלדד ומידד במחנה מבחירתם המודעת שלא להצטרף לזקנים היוצאים, או שלא נחשבו כמתאימים להשתייך לקבוצה זו. דברינו בפנים מבוססים על ההנחה שיש כאן משום הבעת עמדה עקרונית בעד ההישארות במחנה, בין אם כך בחרו אלדד ומידד מראש, ובין אם אורח חייהם וגישתם הרוחנית עד הלום הביאו את הקלפי לקבוע שאין הם אנשי אוהל אלא אנשי מחנה (עם זאת, מובן שהדעה הטוענת שאלדד ומידד חפצו בכך מרצונם, ולא נדחו על ידי בחירת הקלפי, נוחה יותר ותואמת יותר את המהלך המוצג כאן).

ראוי לשים לב שבאופן כללי דברינו בעניין זה הולכים בעקבות המדרש, הרואה את אלדד ומידד כנמצאים בדרגה רוחנית דומה לזו של שבעים הזקנים מחד, ובהיותם מוצגים כאלטרנטיבה נבואית העומדת מול הזקנים מאידך. עם זאת, דברינו בהמשך מייחסים מניעים אחרים לאלדד ומידד, מלבד הענווה המיוחדת להם במדרש. כמו כן, נקודת המוצא של כלל דברינו בעניין מניעיהם וטענתם החינוכית-הציבורית מבוססים על המדרש בדבר תוכן נבואתם, כפי שיתברר להלן.

מאידך. לולא קשר כפול זה, אין לנו אלא סמיכות זמנים בין שני האירועים ותו לא, ומניין לחז"ל לשים בפי אלדד ומידד דברים הנוגעים לעניין המרגלים.

"זקנים משער שבתו"

מעתה נראה שבעקבות שאלה זו הגענו לנקודה שבה משתלבות העלילות השונות המתרחשות בו זמנית בפרק י"א שבספר במדבר: חטא קברות התאוה, משבר ההנהגה, הייאוש הפוקד את משה וסיפור נבואתם של אלדד ומידד.

בנסיבות שנוצרו, אלדד ומידד חשים שנוצר פער בין משה לבין העם; כל עוד משה חש שתלונותיהם ובעיותיהם של בני ישראל נובעות מחולשה ומחוסר בטחון, יש לו את הסבלנות ואת הסובלנות לטפל בהם כאומן הנושא את היונק, אך כאשר החומרנות ורדיפת התאוות עומדות ביסוד דרישותיהם, משה אינו מבין הלך רוח זה, אין לו אמפטיה כלפיה והוא שולל אותו לחלוטין. בעיה זו של הפער ההולך ונפער בין משה לבין צאן מרעיתו, היא הטורדת את מנוחתם של אלדד ומידד.

צירוף הזקנים, אליבא דאלדד ומידד, לא יפתור את בעיית ההנהגה אלא רק יחריף אותה, משום שאף אוזנם של הזקנים לא תהיה קשבת לטענות האספסוף הרוצה מנעמים ותפנוקים, ואף הם לא יקבלו בהבנה את מאוויי העם. הזקנים, בני דורו של משה, שייכים לדור המנהיגים והלוחמים שהיו מעורבים במאבק בפרעה, ואשר השעבוד במצרים, השאיפה לחירות והמאבק להשגתה, הם שעיצבו את דמותם הרוחנית. כל הווייתם הקיומית נתונה בסימן של מתח, אתגר והתמודדות, ללא התחשבות בנוחיות אישית או במותרות. כור הברזל המצרי יצקם, ונחישות, חישול ודבקות במטרה הם התוצאה. כנגד צורך שניסה להשכיח את ארץ אבותיהם ואת מורשתם הלאומית בשעבוד את העם כעבדים מוכים, עמדו הם כיהודים גאים כלפי

הזדים, ונאחזו בחזון "פקד יפקד אלקים אתכם" במצרים הפרעונית¹⁰.

לכן, אף הזקנים אינם המנהיגים המתאימים שיוכלו להבין ללבו של הדור הצעיר יותר, דור שאינו נמנה על דור המייסדים, ואשר חפץ במנוחה ובמרגוע ולא במאבק ואתגר. יש כאן משום פער דורות בין הזקנים, בני דור מצרים, לצעירים, בני דור המדבר. בתגובתו של משה לקברות התאוה מתעוררת בכל חריפותה בעיית הנהגת ציבור בידי מנהיג הרחוק מעולמם הרוחני של צאן מרעיתו היות ומשה חש - לראשונה מאז ימיו כנער במצרים - מנוכר לעם וחסר הבנה לרצונו, ולכן אין הוא רוצה לפעול למענם, אלא לפרוש מתפקידו. ואולם, מינוי הזקנים אין בו משום מענה לבעיה זו, שהרי אף הזקנים הינם בני דורו של משה, ואף הם עוצבו באותם ימים ובאותם מאבקים במצרים. עיצובם הרוחני ועולמם הקיומי הינו תוצר של המאבק במצרים.

10. דברים אלה אינם עומדים בסתירה לדברינו בפרק הקודם שמשה לא הצליח לגייס את העם למאבק בפרעה, וזאת מן הטעמים הבאים. ראשית, טענתנו בקטע זה, על חוסר האמפטיה של הזקנים שחוו את נוראות השעבוד וחושלו על ידי ההתמודדות היום יומית כנגד הנוגשים הרודים בהם לתאוות הצעירים מבוססת בראש ובראשונה על עצם חייהם תחת עול השעבוד ולא דווקא על ניהול מאבק כנגד פרעה. חייהם במחנות עבודה ובמחנות ריכוז חישלו אותם, לימדו אותם לחסות בתנאים קשים ולהבדיל בין צרכים הכרחיים למותרות. שנית, הקביעה שמשה לא הצליח לגייס את העם להתנגד לפרעה ולהיגאל על ידי פעולה אנושית אינה אומרת שלא היו בודדים או קבוצות שלא ניסו להתנגד אלא שמשה לא היה יכול לגייס את העם כעם לדרך שהציע. אף אם נקבל את קביעת חז"ל שזקני העם שבמצרים נשמטו אחד אחד בדרך לפרעה והותירו את משה ואהרן בודדים במערכה, אין זאת אומרת שלא קמו יחידים וגילו רוח גבורה והתנגדות כנגד המצרים. כל הנאמר באותו מדרש הוא שההנהגה הפוליטית של אותה תקופה לא התייצבה לימינו של משה. אף אין זה מן הנמנע שקמה ונוצרה הנהגה ספונטנית מבין אותם יחידים. לשם השוואה, אין סתירה בין הקביעה שלא היתה התנגדות מזוינת משמעותית מצד העם בזמן השואה לנאצים הארורים, ימ"ש, לעמידת הגבורה של יחידים שלחמו כנגדם בעוז.

חז"ל היטיבו לבטא זאת, בקובעם שהזקנים הינם שוטרי בני ישראל שהוכו בידי נוגשי פרעה¹¹. השוטרים, שלא נרתעו מן הסבל האישי הקשה הצפוי להם מידי הצורך המצרי, בהשתדלותם להגן על עם ישראל הכורע תחת עול השעבוד, הינם אנשים בעלי שאר רוח, הנמצאים במדרגה רוחנית גבוהה. מבחינה מוסרית, נכוונתם להגן על אחיהם במסירות נפש ממשית, אף במחיר הלקאתם הפיזית ורגישותם לסבלם של בני ישראל, הבאה לידי ביטוי בהתייצבותם כנגד פרעה מחד ובטענותיהם כלפי משה מאידך, מדברות בעד עצמן. ואולם, אם כלפי אחים חלשים הנאנקים תחת עול השעבוד הם מגלים הבנה, בעוד קשיות ערפם כנגד הרשע מכשירתם לשמש כמנהיגי העם בעת התמודדות קשה, הרי שאין הדבר כן עתה במדבר, כשהמשבר הוא עם העם המתאונן, שעולמו הרוחני ומצבו הקיומי שונה לחלוטין מזה של ישראל במצרים. המתאוים לבשר, לקישואים ולאבטיחים, אינם ותיקי המאבק בפרעה, אלא הם מן השכבה הצעירה והפזיזה יותר, החפצים במנוחה, ברגיעה ובהנאה. שתי שכבות קיימות בעם; הוויות וגישות שונות הן הבאות כאן במגע, ואין זקני העם יכולים לגשר מעל לתהום הזה. לכן הכתוב מדגיש בהדגשה יתרה את עובדת היותם זקנים, שהרי שייכותם לשכבה המבוגרת שבעם היא הגורם המכריע להבנת הנתק הנוצר בינם לבין העם, ומן הראוי להבליט זאת. נבואתם של אלדד ומידד ש"משה מת ויהושע מכניסם לארץ" מבטאת עמדה זו. בעוד משה הוא בן דור הנאבקים בפרעה, הרי שיהושע אינו נמנה עם הזקנים, אלא הינו נער; אין הוא משתייך לדור יוצאי מצרים אלא לדור שלאחריו, ועל כן הוא יוכל להכניס את הדור

11. "ויכו שטרי בני ישראל". את למד שהיו כשרים והיו מוסרין עצמן על ישראל וסבלו מכות כדי להקל משאם מעליהם, ולפיכך זכו לרוח הקדש, שנאמר: 'אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת [כי הם זקני העם ושוטרין] (במדבר י"א, טז). אמר הקב"ה: הן לקו עליהם - לפיכך יזכו לרוח הקדש ונתנבאו נביאים עליהם" (שמות רבה ה', כ).

החדש לארץ¹². זוהי תמצית עמדתם של אלדד ומידד, וזוהי משמעות הישארותם במחנה, וסירובם להצטרף לזקנים היוצאים אל מחוץ למחנה. ההישארות במחנה בתוככי העם, ואי-הפרישה אל מחוצה לו כזקנים, נובע מתפיסתם שיש להיות במגע עם העם, למרות ובגלל התאוותנות שאליה נתפס. תפיסה זו משתלבת בראייתם את הצעירים כמנהיגי הדור הנוכחי, המסוגלים להכניסו לארץ. פניהם של אלדד ומידד אל העתיד, בהכירם את השינויים המתרחשים בקרב העם במחנה.

נראה שבדרך זו יש להסביר את מאמרו של חז"ל ששאר הזקנים פסקה נבואתם, ואילו אלדד ומידד הוסיפו להתנבא. אלדד ומידד קשובים לדור החדש; נבואותיהם, המופנות כלפי דור זה, ימשיכו להיות רלוונטיות ומובנות לבני הדור, אף מעבר לאירוע המסוים של קברות התאוה. הזקנים, לעומת זאת, מנותקים מעולמם הרוחני של

12. מן הראוי להעיר כאן על הפן הכרונולוגי. לכאורה, דברינו על 'פער דורות' בין מנהיגי דור מצרים לבין העם במדבר ייראו כמשונים מפאת סדר הזמנים; הלא אין המדובר בהפרשים של שנים רבות, אלא בחודשים ספורים בלבד. ברם, עדיין ישנה הצדקה לטענה שקיים נתק בין שני דורות שונים שעוצבו על ידי חוויות שונות. מוכרת לנו היטב התופעה שבני דור אחד מחזיקים ברסן הנהגת העם לאורך תקופה ארוכה מרצון כלל העם, עד שבאחת הם הופכים כמעט בן לילה מהנהגה ותיקה לזקנים' המנותקים מהדור הצעיר. במיוחד נכונים הדברים כאשר 'דור נפילים' מנהיג את עמו לאורך מאבק רצוף אתגרים וקשיים, תוך כדי קבלת מרותם על ידי השכבה הצעירה. בחלוף האתגרים שמולם ניצבו, ובמעבר לשקט ולמרגוע, נתפסים המנהיגים הקודמים כאנשי העבר, והפער הקיים בגילים הופך לפער דורות, אם מפאת הגיל ואם מפאת השוני באווירה הציבורית. צא ולמד איזה תחום פעורה בין אנגליה של 1946 לבין אנגליה של 1944, למרות המרחק הקצר בזמן.

ויש להדגיש שטענתנו אינה נסמכת על התבוננות בהיסטוריה בלבד, אלא בעיקר על לשון הפסוקים עצמם, המכנים אותם לאורך הדרך בתואר 'זקנים'. המונח 'שבעים איש הזקנים' מציין פער ביולוגי וחוויתי המבדיל בין שבעים האיש הנבחרים לבין העם.

בני דוך המדבר, ועל כן אין נבואתם אלא השתתפות חד-פעמית בהקלת המשא מעל כתפיו של משה.

מן הראוי להדגיש שדברי חז"ל הללו, שנבואתם של שבעים הזקנים פסקה, מעוגנים עמוק בפשטי הכתובים. הלא מלבד אפיזודה זו של בחירתם, אין אנו שומעים עליהם יותר, ואין הם מופיעים עוד בכתובים לאורך כל תקופת ישראל במדבר, אלא במקום אחד בלבד. באותה הפתאומיות בה הם הופיעו בהנהגת העם, בה במידה הם נעלמים ממנה. אין הם מוזכרים כלל באף אחד מרגעי המשבר וההכרעה העתידיים להתרחש; לא במרגלים, לא במעפילים ואף לא בתלונות הבאות בעקבות מרד קורח תורמים הזקנים להתמודדות ואין הם מהווים גורם כלשהו באף אחד מאירועים אלו.

רק פעם אחת ויחידה, במאבק עם דתן ואבירם, מוזכרים הזקנים: "ויקם משה, וילך אל דתן ואבירם, וילכו אחריו זקני ישראל" (במדבר ט"ז, כה). ואם נשאל לפשר מעורבותם של הזקנים שם, יתברר לנו שאף מקרה זה שיצא מן הכלל, יש בו כדי ללמד על הכלל כולו. רק במציאות של מאבק והתמודדות בין תפיסת עולמם של משה והזקנים לבין זו של דתן ואבירם, באים שבעים הזקנים לידי ביטוי. כאשר משה אינו מנסה למשוך את המורדים בדברים, אלא נאבק בכל כוחו כנגד דתן ואבירם, שאינם מבני הדור החדש אלא הינם טיפוסים מושחתים מדורם של משה ושוטרי ישראל, רק אז בא עולמם הרוחני של הזקנים ומתייצב למאבק. מול העולם החומרי והאנוכי של דתן ואבירם, ניצב עולמם הערכי והרוחני של הזקנים. כנגד התביעה לקבלת הכל מן המוכן ללא השקעת מאמץ אישי, עומד מוסר המאבק והמאמץ של ותיקי המאבק במצרים. בשעה שדתן ואבירם מכריזים "אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאתנו, ותתן לנו נחלת שדה וכרם", תפקידם של הזקנים כאנטיתזה לעמדה זו ברור ומובן. אולם בשאר פרשיות הספר, כאשר משה אינו נאבק בעם אלא

מנסה להוביל אותו, הזקנים אינם יכולים להוות גורם מנהיג ומחנך, ונבואתם פוסקת¹³.

13. לכאורה, הנסיון לתאר את הזקנים כמנותקים מן העם וכלתי מתאימים לצורך השעה מופרך מיסודו, שהרי הקב"ה עצמו בחר בהם. ברם, מטרת הקב"ה איננה בחירת הנהגה חדשה לעם, אלא חיזוק ידיו של משה במשבר האישי העובר עליו, ואין מינויים בא לעולם אלא כדי להקל על משה. הודעת הקב"ה למשה "ונשאו אתך במשא העם, ולא תשא אתה לבדך", משמעותה היא שמטרת נשיאתם במשא העם היא שמשה לא ישא בו לבדו. ממילא, לצורך העניין נבחרים האנשים הדומים אליו, ולא בני הדור הצעיר; כבר חז"ל (סנהדרין י"ז). עמדו על הדמיון שבין משה לזקנים ודרשו, "אתך - בדומין לך". נבואתם של הזקנים אינה נבואה אישית עצמאית, אלא האצלה מנבואתו של משה.

נקודה זו הודגשה על ידי חז"ל בהתייחסותם למינוי הזקנים על ידי משה, הן ביחס להשתתפותם בהנהגת העם, והן ביחס לעצם נבואתם. מדרשו של רבי תנחומא, כפי שהובא במדרש רבה, מדגיש את מעמדם כמסייעים בלבד למשה בהנהגת העם: "למה"ד, למלך שהיה לו פרדס, ושכר לתוכו שומר, ונתן לו שכר השמירה. אחר זמן א"ל השומר: איני יכול לשומרו כולו לבדי, אלא הבא עוד אחרים שישמרו עמי. אמר לו המלך: נתתי לך את הפרדס כולו לשומרו, וכל פירות שמירתן לך נתתי; ועכשיו אתה אומר הבא לי עוד אחרים שישמרו עמי?! הריני מביא אחרים שישמרו עמך, והוי יודע שאין אני נותן להם שכר שמירה משלי, אלא מתוך שכר שנתתי לך, משם הן נוטלין שכרן. כך אמר הקדוש ב"ה למשה: כשאמרת 'לא אוכל אנכי לבדי לשאת', אמר לו הקב"ה: אני נתתי בך רוח ודעת לפרנס את בני, ולא הייתי מבקש אחר, כדי שתתיחד אתה באותה גדולה; ואתה מבקש אחר?! תדע שמשלי אינן נוטלין כלום, אלא 'ואצלתי מן הרוח אשר עליך'. ואעפ"כ משה לא חסר כלום... כך דרש רבי תנחומא ברבי אבא" (במדבר רבה ט"ו, כה). ואילו במדרש תנחומא עצמו על אתר מודגשת התלות במשה ביחס לאיכות נבואתם: "הזקנים לא נתפרשו שמותן, ואילו נתפרשו שמותן, הזקנים פסקה נבואתן, ואלו לא פסקה נבואתן, שנאמר ויתנבאו ולא יספו, הזקנים היתה נבואתן משל משה, שכן אמר הכתוב, ואצלתי מן הרוח, אבל אלו היתה נבואתן משל הקב"ה, שנאמר ותנח עליהם הרוח, ואם תאמר הזקנים שהיתה נבואתן משל משה, שמא חיסר מנבואתו כלום, לאו, למה היה משה דומה, לנר שהיה דולק, הכל מדליקים ממנה, ואורו איננו חסר כלום, אף כן משה, אע"פ שנטלו הנביאים מנבואתו, לא חסרה נבואתו של משה כלום.

"וּיֹאסֵף מֹשֶׁה אֶל הַמַּחֲנֶה"

תגובתו של משה, בשמעו את טיעוניהם של אלדד ומידד, היא הכרה בצדקת ביקורתם, ונקיטת פעולה לתיקון העיוות שעליו הצביעו. מלבד דבריו של משה ליהושע בשבח ריבוי הביטוי הרוחני, ישנן גם הסקת מסקנות והפקת לקחים בעקבות טענותיהם של אלדד ומידד. משה שומע את תוכן דבריהם, ועוקר עם שבעים הזקנים מן האוהל למחנה: "וּיֹאסֵף מֹשֶׁה אֶל הַמַּחֲנֶה, הוּא וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם י"א, ל). מדיניות הצבת האוהל מחוץ למחנה, שפותחה בעקבות חטא העגל כמענה לבעיית הפסיביות של העם, מסתיימת כאן. השתנה המצב, התחלפה האווירה, השתנו הבעיות, ויש צורך להתאים את המדיניות החדשה למצב החדש. אלדד ומידד, בני הדור החדש הנמצאים במחנה, עומדים על הצורך בשינוי לאור היכרותם את העם, ומשה הנמצא מחוץ למחנה נענה לקריאתם. מעתה ואילך יפעל משה בתוך המחנה, תוך הקשבה והתמודדות עם רחשי לבם ודרישותיהם של העם.

ברם, אם שינוי המדיניות של משה החוזר למחנה ופועל לאור נבואתם העצמאית של אלדד ומידד היה אמור להיטיב את המצב, הרי שההיפך הגמור קורה. מיד לאחר חזרתו למחנה, נופלים על משה ועל העם האסון והטרגדיה הנוראיים של חטא המרגלים. חלומותיו של משה, תקוותיו ושאיפותיו האישיים והלאומיים נהרסים באחת. בכיית החינם של אותו לילה מר ונמהר, הביאה את הקץ על דור המדבר. אין המצב משתפר אלא מורע בעקבות השינוי במדיניות.

וכאן הבן שואל: האם חטא המרגלים בא לעולם למרות חזרתו של משה למחנה, או שמא ח"ו ההיפך הוא הנכון, וישנו קשר בין החזרה לחטא? האם אימוץ רעיונם של אלדד ומידד היה פשוט בבחינת מעט מדי ומאוחר מדי, או שמא מדיניות זו האיצה תהליכים שליליים בעם?

[שטאמר] ולא קם נביא עוד בישראל כמשה" (תנחומא בהעלתך, מהד' בובר כ"ב).

”שלח לך אנשים”

כדי לענות על שאלה זו, עלינו להתבונן בפרשת המרגלים. אחד הדברים המתמיהים בפרשה הוא רשימת האנשים שנבחרו לחפור את הארץ. מלבד יהושע בן נון, לא נזכר איש מהם קודם לכן; מדובר, למעשה, בחבורה בלתי מנוסה ובלתי ידועה שבידיה הופקדה משימה זו. לכאורה, היינו יכולים לתרץ זאת בפשטות בכך ששליחת המרגלים הינה משימת ריגול צבאית ולא תפקיד ציבורי, ועל כן לא היה צורך לשלוח אנשים מוכרים וידועים כמנהיגים אלא חיילים מקצועיים, דוגמת המרגלים ששלח יהושע. ברם, אין בזה משום מענה לשאלתנו, מפני שהמשבר החריף הפורץ בעקבות חזרתם הוא בדיוק משום שלא היתה זו משימת סיור רגילה, אלא משלחת בעלת אופי ציבורי, שהורכבה בהתאם לאופייה ולתפקידה הציבורי. הרי לא נבחרה קבוצה קטנה של מרגלי חרש, אלא משלחת הכוללת נציגים מכל השבטים, אשר נחשבים בעיני בני שבטם כמנהיגים וכמכובדים, כפי שמעיד הכתוב: ”איש אחד איש אחד למטה אבתיו תשלחו כל נשיא בהם” (שם י”ג, ב). נוסף לכך, היתה הקפדה לבחור מנהיגים המוערכים בעיני כלל הציבור כולו: ”כלם אנשים ראשי בני ישראל המה” (שם, ג). מאליו מובן, שכל השיקולים הללו אינם מתאימים כקריטריונים ליחידת סיור הנשלחת לאסוף מודיעין מהשטח אלא למשלחת ייצוגית¹⁴; היות וכן, עומדת בעינה השאלה מי המה אותם יחידים לא ידועים, שנאמר עליהם שהם נשיאים וראשי בני ישראל¹⁵.

14. חוסר התאמת משלחת המרגלים ששלח משה למשימה צבאית נוסחה בבהירות על ידי האברבנאל בפתיחתו לפרשה: ”השאלה ההי' למה צוה לשלוח ייב אנשים איש אחד מכל שבט וכלם אנשים חשובים ראשי בני ישראל המה כי המרגלים מוטב הוא שיהיו שני אנשים כי מה שיראה מאה איש יראו שנים מהם ואנשי הארץ לא ירגישו בבי' אנשים נכרים כאשר ירגישו בייב אנשים ויהושע כן עשה ששלח שנים אנשים מרגלים חרשי". עם זאת, אין הוא מסיק מכך את המסקנות שהצענו.

15. עצם שאלת מטרת ומגמת שילוח המרגלים נדון בהרחבה במפרשים; עיין, למשל, בפירושיהם של הרמב"ן, האברבנאל, הנצי"ב ואחרים לפרשה. ברם,

לכן נראה להציע, לאור דברינו לעיל, שאכן המרגלים שנשלחו היו אנשים לא ידועים, ודווקא משום כך נבחרו. אם שכבת ההנהגה עד עתה באה מקרב זקני העדה שהנהיגו את העם במצרים ועל היס, הרי שבעקבות דברי אלדד ומידד על הצורך במעבר מהנהגה ותיקה להנהגה צעירה יותר, ממנה משה אנשים מבני דורו של יהושע כמשתתפים במשלחת המרגלים. במקום נחשון הנשיא הוותיק נכנס כלב הצעיר יותר, וכן בכל שבט ושבט. המדובר, כנראה, בשכבת ביניים של מנהיגות פוטנציאלית, האמורה ליטול את שרביט הנהגת דור המדבר מידיהם של בני דור מצרים, כעצת אלדד ומידד (מעין המכונה בעולם העסקנות של ימינו 'מנהיגות צעירה', 'דור ההמשך' וכיו"ב). המרגלים אינם מוכרים לנו, שהרי יש כאן מעבר מודע מהנהגה קיימת להנהגה חדשה, האמורה להחליף את ההנהגה הוותיקה כנשיאי הדור¹⁶.

בין דור לדור

בנקודה זו, חוזרת ונעורה השאלה שהצבנו בדבר הקשר שבין חטא המרגלים לאירועים שקדמו לו. ונראה שיש מקום למחשבה שהחלפת ההנהגה הוותיקה בקבוצה צעירה יותר הקשובה להלכי הרוח של דור המדבר, תרמה לכשלון של חטא המרגלים. לביסוס טענה זו, עלינו לשוב ולהתבונן במרכיביו של חטא המרגלים, ובתפקיד שההנהגה ממלאת בו.

שתי גישות מרכזיות נקוטות בידי המפרשים בדבר מטרת שילוח המרגלים: א. ריגול צבאי שיקל על כיבוש הארץ. ב. חיבוב הארץ על

שאלת זהות האנשים שהכתוב מעיד עליהם שהיו מראשי בני ישראל צריכה להטריד את מנוחתנו, על כל פנים, וזאת אף אם אין מקבלים את ההצעה שהצענו ביחס למטרתה.

16. ועיין בפירושו של הרשב"ם (שם, ב) המדגיש: "ולא נקבם הקב"ה בשמות כשם שעשה לנשיאים שמנו את ישראל, ובנשיאים שהנחילו את ישראל את הארץ באלה מסעי" אלא משה והעם בחרו את האנשים שהלכו. וכן דעת הרמב"ן.

בני ישראל. למעשה, שני האלמנטים הללו מופיעים בכתב המינוי שניתן לראשי העם על ידי משה:

וראיתם את הארץ מה הוא, ואת העם הישב עליה, החזק הוא הרפה, המעט הוא אם רב. ומה הארץ אשר הוא יושב בה, הטובה הוא אם רעה, ומה הערים אשר הוא יושב בהנה, הבמחנים אם במבצרים. ומה הארץ השמנה הוא אם רזה, היש בה עץ אם אין
(שם, יח-כ).

ברם, כפי שכבר הודגש, הרכב המשלחת ואופייה תואמים יותר את המטרה השניה, שהיתה, כנראה, מרכזית יותר בעיני משה. בעקבות קברות התאוה והלכי הרוחות שהתגלו בעם, שליחת האנשים לתור את הארץ הינה נסיון להדגים להם את טוב הארץ ולחבבה בעיניהם, על ידי הצגת פירות הארץ ותיאור טובה. ככל שבני ישראל ירגישו שקרובה עזיבת המדבר וכניסתם לארץ טובה ורחבה, צפויות פחות בעיות בדרך בשהותם במדבר, ולשם כך נשלחו המרגלים לאחר קברות התאוה. משלחת הנשיאים החדשים בני דור המדבר, המודעים לצרכיהם ולרצונותיהם של בני העם, היא חלק ממהלך זה של 'מכירת' הארץ לעם העייף מהמתח ומהאתגר הרוחניים.

למעשה, המסר הנדרש מן המרגלים כדי לעודד את העם להיכנס לארץ חייב להיות כפול; ראשית, שהארץ טובה וראויה, ושנית, שהיא בהישג ידם. ללא המסר הראשון לא יחפצו להיכנס לארץ, ואילו ללא המסר השני יתייאשו מלהיכנס אליה. הצורך בשני המסרים הללו נובע משורש משותף, והוא חוסר יכולתו וחוסר נכונותו של העם ליטול על עצמו אתגרים ויעדים באשר הם. מאבק, התמודדות והיענות לצו השעה המטיל עליהם משימות ללא ציפייה לטעום מפירות הארץ, אינם מדברים אל לבו של העם העייף והיגע. חפצם הוא בפירות, ועל כן חיבוב הארץ עליהם מתבטא בהדגשת טובה ופוריותה.

והנה, האירוניה הטרגית במצב זה היא שדווקא אישיותם וגישתם של הזקנים היתה מתאימה יותר למשימה זו המוטלת על המרגלים. אמנם, המרגלים בני הדור החדש העריכו והוקירו אל נכון

את טוב הארץ ואת טיב פירותיה; כל פרי אכן היה פרי, כל אשכול היה עסיסי וטוב והארץ הינה ללא ספק ארץ זבת חלב ודבש. ואולם, התגלה בפניהם גם אתגר כיבוש הארץ והורשת יושביה. אמנם הארץ אכן טובה ופירותיה בהחלט מרשימים, אך גם העם היושב בה הוא עז, ועריו בצורות וגדולות מאוד. בני דור המדבר, המבטאים את הלכי הרוח הנושבים עתה בעם, מבוהלים ומפוחדים ביותר מן האתגר הניצב בפניהם, ואת התחושה הזו הם מעבירים לעם. הייאוש מהיכולת לכבוש את הארץ הוא שעומד ביסוד חטאם, ולא הכחשת טובה. אין הם מואסים בארץ חמדה כשלעצמה, אלא מן המאמץ הנדרש לנחול אותה. הן מקריאת הפסוקים בספר במדבר המתארים את האירועים בשעת מעשה, והן מדבריו של משה בספר דברים המנתחים את האירוע מפרספקטיבה רחוקה יותר, עולה נקודה זו בבירור:

ויספרו לו ויאמרו: באנו אל הארץ אשר שלחתנו, וגם זבת חלב ודבש הוא וזה פריה. אפס כי עו העם הישב בארץ, והערים בצרות גדלת מאד, וגם ילדי הענק ראינו שם. עמלק יושב בארץ הנגב, והחתי והיבوسی והאמרי יושב בהר, והכנעני יושב על הים ועל יד הירדן. ויהם כלב את העם אל משה, ויאמר: עלה נעלה וירשנו אתה, כי יכול נוכל לה. והאנשים אשר עלו עמו אמרו: לא נוכל לעלות אל העם, כי חזק הוא ממנו. ויוציאו דפת הארץ אשר תרו אתה אל בני ישראל, לאמר: הארץ אשר עברנו בה לתור אתה ארץ אכלת יושביה הוא, וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות. ושם ראינו את הנפילים בני ענק מן הנפלים, ונהי בעינינו כחגבים, וכן היינו בעיניהם (במדבר י"ג, כו-לג). ויקחו בידם מפרי הארץ ויורדו אלינו, וישבו אתנו דבר ויאמרו: טובה הארץ אשר די אלקינו נתן לנו. ולא אביתם לעלת, ותמרו את פי די אלקיכם. ותרגנו באהליכם, ותאמרו: בשנאת די אתנו הוציאנו מארץ מצרים, לתת אתנו ביד האמרי להשמידנו. אנה אנחנו עליהם, אחינו המסו את לבבנו, לאמר: עם גדול ורם ממנו, ערים גדלת ובצורת

בשמים, וגם בני ענקים ראינו שם. ואמר אלכם: לא תערצון
ולא תיראון מהם. ד' אלקיכם ההלך לפניכם הוא ילחם
לכם, ככל אשר עשה אתכם במצרים לעיניכם
(דברים א', כה-ל).

הכשל אינו בהערכה לקויה של טוב הארץ, אלא בחוסר הנכונות
להתגייס לאתגר כיבוש הארץ מידי הכנענים. הייאוש העמוק הנובע
ממצבם הרוחני הכללי, עולה היטב מן השורה התחתונה והמסכמת
שמוסרים המרגלים למשה ולעם: "ונהי בעינינו כחגבים, וכן היינו
בעיניהם". מיקוד הבעיה בדימוים ובבטחונם העצמי הוא הוא
תמציתו של עניין.

והנה, באופן פרדוכסלי, דווקא כנגד סכנה רוחנית זו היו הזקנים
בני דור המאבק במצרים מסוגלים להתמודד טוב יותר. הם, שלא
נבהלו משוטרי פרעה ונוגשיו בהיותם עבדים מוכים, שלא היססו
לעמוד כנגד הצורך המצרי, לבטח לא היו נרתעים מעזותם של עמי
כנען, ולא היו מדווחים שמשמעות כניסתם לארץ תהיה תבוסה
מובטחת בקרב, ונפילת הנשים והטף בחרב. ואולם מאידך, יש להניח
ששילוח הזקנים לא היה מועיל באופן משמעותי לגייס את העם
למאמץ הנדרש, או לשכנעם בטוב הארץ. נוצרה כאן דיילמה ללא
מוצא. שילוח הזקנים היה מעמיק את המשבר בעם, ואת הנתק בין
ההנהגה לציבור הרחב, אשר לא היה משתכנע לגבי עצם הצורך
להיכנס לארץ, ואילו בחירה באפשרות השניה של שליחת הנהגה
צעירה היה בה כדי להרשימם שיש להיכנס לארץ, אך היא גם עלולה
להביא לידי ייאוש. למעשה, לא נותרה ברירה אלא לבחור ביחידים
בולטים מבני דור המדבר הצעיר יותר מתוך תקווה שיוכלו להענות
לאתגר ולסחוף את העם אחריהם. לולא היו נבהלים מחמת חוסר
בטחונם בקב"ה, לולא נגררו אחר החדלון ואפסות הכוחות הקיימים
בעם, היו הם היחידים שבכוחם לשנות את התמונה. כפי שטענו אלדד
ומידד, ההנהגה הזקנה היתה ללא השפעה על המתאווים וגרוריהם,
שנתנו את הטון בעם, ורק הנהגה רעננה מקרב השכבה הצעירה היתה
יכולה לגייס את הכוחות הרדומים, ולהביא את המהפך הנדרש.

לכן התביעה על המרגלים היתה כה גדולה, והאכזבה כה רבה. במקום לעורר את העם להגשמת ייעודו של עם ישראל בארץ אבותיו, ולמילוי הבטחת "והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אתה לכם מורשה" (שמות ו', ח), נבהלו המרגלים, והביאו לידי ייאוש ובהלה. במקום להביא את התיקון שלא היה בכוחם של הזקנים לתקן, גרמו המרגלים בסופו של דבר לקלקלה גדולה יותר, שלא היתה יוצאת מתחת ידי הזקנים. אין הם בשלים לתפקיד שהוטל עליהם, והם נכשלים בו, מפני שאף הם חסרים את ערכיהם ואת כוחותיהם של הזקנים שאותם החליפו. מסקנת הדברים היא שבחירת המרגלים הצעירים כתגובה לחטא קברות התאוה, תרמה באופן טרגי ללידתו של חטא המרגלים ולתוצאותיו הקשות. בכדי להביא את העם ארצה, לא היתה ברירה אלא לבחור בנשיאים בעלי פוטנציאל להנהיג מקרב הצעירים, וכך עשה משה. ברם, משה לא עמד על חוסר בשלותם לעמוד באתגרים שניצבו בפניהם, ועל כן הניחם ללכת למשימה כה גורלית, ותרם בכך לתוצאה הקשה.

כלב בן יפונה ויהושע בן נון

ויאמרו איש אל אחיו: נתנה ראש ונשובה מצרימה. ויפל משה ואהרן על פניהם לפני כל קהל עדת בני ישראל. ויהושע בן נון וכלב בן יפנה מן התרים את הארץ קרעו בגדיהם. ויאמרו אל כל עדת בני ישראל לאמר: הארץ אשר עברנו בה לתור אותה, טובה הארץ מאד מאד (במדבר י"ד, ד-ז).

התגובה לחטאם של המרגלים עומדת אף היא בסימן הפער שנפער בין הדורות. משה ואהרן הזקנים אינם יכולים כלל לעמוד מול העם ולהתמודד אתם, ועל כן הם נופלים על פניהם, בעוד כלב ויהושע, השייכים לדור הצעיר, מתייצבים כנגדם, ומנסים להמריץ את רוחם. כאנשים המשתייכים לשכבת דור המדבר, אין הם נרתעים מן העם,

ואין הם מרגישים חסרי אוניס מולם, כפי שחשים משה ואהרן¹⁷.
 כלב, המפגין את עוז הרוח ואת הנכונות להתייצב כנגד ייאושם
 ועייפותם הרוחנית של בני דורו, מבטא את תכונות ההנהגה שהיו
 אמורים חבריו המרגלים לממש. ואולם, היות ועמיתיהם של כלב
 ויהושע אינם תומכים בנסיינם ובעמדתם אלא עושים ההיפך הגמור
 מכך, הרי שכל המאמצים חסרי סיכוי, ונידונים מראש לכשלון.
 בהקשר זה, מן הראוי לעמוד על ההבדל שבין כלב ליהושע
 בתגובתם למרגלים. כפי שניתן לראות מן הכתובים, כלב הוא המדבר
 לבדו בעוז כנגד המרגלים, אף בזמן שיהושע שותק: "ויהס כלב את
 העם אל משה, ויאמר: עלה נעלה וירשנו אתה, כי יכול נוכל לה" (שם
 י"ג, ל). אמנם, שניהם קורעים בגדיהם ומביעים עמדה מעודדת יחדיו:

ויהושע בן נון וכלב בן יפנה מן התרים את הארץ קרעו
 בגדיהם. ויאמרו אל כל עדת בני ישראל לאמר: הארץ אשר
 עברנו בה לתור אתה, טובה הארץ מאד מאד. אם חפץ בנו
 ד' והביא אתנו אל הארץ הזאת ונתנה לנו, ארץ אשר הוא
 זבת חלב ודבש. אך בדי' אל תמרדו, ואתם אל תיראו את
 עם הארץ כי לחמנו הם, סר צלם מעליהם, ודי' אַתְּנוּ, אל
 תיראם (שם י"ד, ו-ט).

עם זאת, כלב הוא המתייצב כנגד העם בצורה חזיתית ובוטה יותר.
 אין הוא נרתע מהם כלל, אלא מביע את דעתו בעוז ובגאון, מבלי לרכך
 או לעדן כלל את דבריו. ברם, גישה זו לא תצלח בתנאים שנוצרו, ועל
 כן יהושע אינו מצטרף לכך, אלא משתדל להימנע ככל האפשר

17. למעשה, מדובר כאן בסיומו של תהליך. בתלונה הראשונה שבספר במדבר
 משה לא נרתע אלא התפלל בעדם (במדבר י"א, ב); בתלונה השנייה (קברות
 התאוה) פנה לקב"ה בבקשת עזרה מתוך מצוקה, ואילו במרגלים משה
 פשוט משותק וחסר תגובה. אין כאן רק הצטברות הדרגתית, אלא בכל פעם
 מחריפה חומרת התלונה, ואף מקיפה שכבות נרחבות יותר ויותר בציבור,
 ועל כן כוחו ויכולתו של משה לטפל בבעיות הללו פוחתים והולכים, בה
 במידה שחתלונות מוסיפות וגדלות.

מעימות חזיתי עם העם. הן הוא והן כלב ניצבים בפני אותה הדילמה שעמדה בפני אהרן וחור בזמן העגל - האם עדיפה הטחת האמת הצרופה והגלויה תוך כדי עימות עם המון פרוע ומוסות, או שיש להימנע ככל האפשר מעימות, כדי לשמור על יכולת השפעה חיובית, ולשנות את מצב העניינים שנוצר¹⁸. דרכו המתעמתת של כלב דומה לזו של חור, בעוד יהושע מוותר על העימות הקשה עם ההמון, מתוך רצון ותקוה לשמור על הסיכוי להשפעה בעתיד.

הבחנה זו שבין כלב ליהושע באה לידי ביטוי בנימוקים שמזכיר הכתוב בנוגע לזכות שניתנה ליהושע ולכלב להיכנס לארץ. בעוד כלב מוצג כזוכה להיכנס לארץ מפאת התנהגותו הראויה לשבח בעת מעשה המרגלים, הרי שיהושע אינו נכנס משום כך, אלא מפאת היותו מנהיג הדור הנכנס לארץ. נקודה זו מובלטת ומודגשת ביותר בפסוקים בראשית ספר דברים:

וישמע ד' את קול דבריכם ויקצף וישבע לאמר: אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה את הארץ הטובה אשר נשבעתי לתת לאבותיכם. וולתי כלב בן יפנה, הוא יראנה, ולו אתן את הארץ אשר דרך בה ולבניו, יען אשר מלא אחרי ד'. גם בי התאנף ד' בגללכם לאמר: גם אתה לא תבא שם. יהושע בן נון העמד לפניך הוא יבא שמה, אתו חזק, כי הוא ינהלנה את ישראל. וטפכם אשר אמרתם לבו יהיה, ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע, המה יבאו שמה ולהם אתננה והם יירשוה (דברים א', לד-לט).

הפסוק מבחין ביניהם באופן ברור - כלב בלבד נוהל את הארץ כשכר על פעולותיו בעת מעשה המרגלים, בעוד יהושע אינו זוכה להיכנס לארץ משום כך, אלא מפאת תפקידו כמנהיג הדור הבא. לכן הפסוק מבדיל בין שני האישים; זכיותו של כלב מוזכרת בנשימה אחת עם גורלם של דור המדבר, היות שאף גורלו הוא בא לו כתוצאה מאירועי אותם ימים קשים, ואילו גורלו של יהושע מוזכר בסמוך לקורותיו של

18. עיין סנהדרין ז.

משה, היות ועתידו תלוי בכך, ולא בגזירות שנגזרו בעקבות חטא המרגלים.

למעשה, כלב זכה בחלקו בארץ כפרס על מסירות הנפש שגילה בשעתו, וחלקו בארץ ניתן לו ולזרעו כמתנה פרטית. זכייתו אינה חלק מירושת הארץ אלא מתנה פרטית, ולכן מודגש מתן הנחלה לכלב ולבניו, וייחוד המקום שדרך בו כנחלתו, למרות שהארץ טרם חולקה לנחלות. יהושע, לעומת זאת, לא נענש למות במדבר, אך גם לא זכה להיכנס לארץ כזכות מיוחדת; כניסתו או אי-כניסתו של יהושע תלויה בדור שאליו ישתייך. אם ייחשב כאחד מבני דור המדבר ימות מיתה טבעית במדבר כדרך כל הארץ - ולא כעונש - ואילו אם יימנה על דור באי הארץ, ייכנס אתם. לכן, אין הכתוב מייחד לו מקום מיוחד בארץ, שהרי לפני חלוקת הארץ בגורל אין לדבר על מקומות המיועדים ליחידים. הכתוב גם אינו מזכיר כלל את זרעו של יהושע, שהרי אין כאן מתנה פרטית הנהפכת לאחווה משפחתית, אלא חלק מירושת הארץ של כלל ישראל.

אף בפסוקים בספר במדבר העוסקים בעונש המרגלים, ניכר ההבדל שבין יהושע לכלב בעניין ירושתם את הארץ. בשעה שהכתוב דן בעניינו של דור המרגלים ובגורלו, רק כלב מוזכר כנכנס לארץ מבני אותו הדור, ואילו מקומו של יהושע נפקד:

ואולם חי אני, וימלא כבוד ד' את כל הארץ. כי כל האנשים הראים את כבדי ואת אתתי אשר עשיתי במצרים ובמדבר, וינסו אתי זה עשר פעמים, ולא שמעו בקולי. אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבתם, וכל מנאצי לא יראוה. ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחריו, והביאתיו אל הארץ אשר בא שמה, וזרעו יורשנה (במדבר י"ד, כא-כד).

אולם, כשהפסוקים מדגישים לא רק את אי-כניסת המרגלים אלא אף את כניסתו של הדור הבא כדור באי הארץ, אזי יהושע שוב מוזכר כנכנס לארץ:

אמר אלהים: חי אני נאם ד', אם לא כאשר דברתם באוני כן אעשה לכם. במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקדיכם לכל מספרכם, מבן עשרים שנה ומעלה, אשר הליגתם עלי. אם אתם תבאו אל הארץ אשר נשאתי את ידי לשכן אתכם בה, כי אם כלב בן יפנה ויהושע בן נון. וטפכם אשר אמרתם לבו יהיה, והביאתי אתם וידעו את הארץ אשר מאסתם בה. ופגריכם אתם יפלו במדבר הזה (שם, כח-לב).

למעשה, המוצג בפנינו מבטא נאמנה את נבואתם של אלדד ומידד על יהושע כבעל התכונות הנדרשות להכניס את דור המדבר לארץ. גישתו של כלב, המטיחה בעוז ובגבורה את האמת הנוקבת כנגד העם הבוכה והמובס, מגינה על כבוד שמים, בסרבה לפנות את הזירה הרוחנית-מדינית לחוטאים המרובים ולרצונותיהם, ובנכונותה להצגת אמת מזוקקת וצרופה בכל מחיר. כחנניה, מישאל ועזריה בדור מאוחר יותר, נפל בחלקו של כלב התפקיד לקדש שם שמים ברבים, בעת שאיש מלבדו לא עשה כן. תפקיד היסטורי זה של קידוש שם שמים ברבים של היחיד המיוחד כאשר אף אחד אחר אינו עושה זאת הינו חשוב ביותר, כפי שהודגש בהדגשה יתרה על ידי הרמב"ם (בדבריו על חנניה, מישאל ועזריה¹⁹). ברם, כלב אינו מצליח לסובב את הגלגל ולסחוף את העם אחריו, ועל כן השפעתו על העם הינה זעומה, ותוכחתו לא מצליחה לשכנעם. סיכומו של דבר, חשיבותו של כלב היא בקידוש שם שמים שבמעשיו, ולא ביעילות השכנוע והתוכחה שהוא מפנה לבני ישראל.

יהושע, לעומת זאת, נוקט בדרך אחרת; בגישתו יש הרבה פחות מן העימות עם העם בשעת מעשה, והרבה יותר מן הנסיון להשפיע עליהם בהמשך הדרך. אין הוא מסכים עם דברי המרגלים, כמובן, ובניגוד לאהרן - ששיתף פעולה עם העם בחטא העגל - יהושע אינו מסייע להם. ואולם, אם יהושע אינו מביע הסכמה, הרי שהוא אינו שותף לעימות החריף של כלב עם העם. הוא אינו מתייצב מולם

19. ספר המצוות, מצוות עשה טי.

בדומה לכלב, ואין הוא מנסה לשקם את מעמדו של משה בעיני דור המנוכר לערכי קודמיו. בעוד כלב מהסה את העם אל משה בשעת מעשה, יהושע בוחר למקד את מאמציו בחינוכו ובהנהגתו של הדור החדש לאורך שנות השהייה במדבר. אם כניסתו של כלב לארץ היא משום מתן שכר לצדיק על קידוש השם שעשה, הרי שיהושע מכשיר את הדור החדש, ונכנס לארץ בראש צבאות ישראל. תוצאות השפעתו החינוכית, אשר יתמידו לאורך כל שנות הנהגתו ואף לאחריהם²⁰, תחילתן בשנות המשבר שלאחר חטא המרגלים. ההנהגה המוצלחת, ההשפעה הרוחנית הגדולה המתגלה לאורך ספר יהושע, שאין להם אח ורע בשאר ספרי התנ"ך, והקשר ההדוק שבין יהושע לעם - שורשם בשנים אלו שבמדבר.

כאמור, כלב נכנס בזכותו האישית ואין הוא נכנס כבן דור באי הארץ, אלא כשריד מן הדור הקודם. אין לו שום תפקיד בזירה הציבורית, והדמות המציצה אלינו מבין הפסוקים בספר יהושע היא של זקן שפרש לגימלאות, החי את חייו הפרטיים לאחר גמר פעילותו ועסקנותו הציבוריות²¹. הוא מעוניין לבסס את נחלתו ואת אחוזתו ולהשיא את בתו, אך הכל נעשה במסגרת חייו כיחיד. אין שום מרכיב ציבורי בפנייתו ליהושע או במלחמתו לכיבוש קריית ארבע וקריית ספר, אלא עניין משפחתי. כלב נשאר מבני דור המרגלים, ואיננו עושה את המעבר לדור באי הארץ. בשעה שיהושע יוצא ובא לפני העם כמנהיג הרועה את צאן מרעיתו, כלב ספון בביתו, מתרפק על ימים עברו, ומעביר את שרביט ההנהגה המשפחתית מידו לידי עתניאל בן קנוז.

סיכומו של דבר, כלב רב מריבה חזיתית ועיקשת במרגלים, וזכה לקדש שם שמים בפרהסיא; על כך ניתן לו שכר משולחן גבוה, לו ולזרעו לדורותם. יהושע, לעומתו, כלכל את צעדיו כך שיוכל לשקם

20. "ויעבד ישראל את ד' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע ואשר ידעו את כל מעשה ד' אשר עשה לישראל" (יהושע כ"ד, לא).

21. יהושע י"ד, ו-טו; ט"ו, יג-יט.

במדבר סיני

את העם ולהנהיג את הדור הבא בעקבות המשבר. שניהם זכו וזיכו,
ומבין שניהם נמנע חילול השם טוטלי ומוחלט בשעת מעשה, ונוצרה
התשתית לכניסת הדור הבא לארץ.

ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ודתן ואבירם בני אליאב ואון בן פלת בני ראובן. ויקמו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים נשיאי עדה קראי מועד אנשי שם. ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אלהם רב לכם כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ד' ומדוע תתנשאו על קהל ד'. וישמע משה ויפל על פניו. וידבר אל קרח ואל כל עדתו לאמר בקר וידע ידוד את אשר לו ואת הקדוש והקריב אליו ואת אשר יבחר בו יקריב אליו. זאת עשו קחו לכם מחתות קרח וכל עדתו. ותנו בהן אש ושימו עליהן קטרת לפני ד' מחר והיה האיש אשר יבחר ד' הוא הקדוש רב לכם בני לוי. ויאמר משה אל קרח שמעו נא בני לוי. המעט מכם כי הבדיל אלהי ישראל אתכם מעדת ישראל להקריב אתכם אליו לעבד את עבדת משכן ד' ולעמד לפני העדה לשרתם. ויקרב אתך ואת כל אחיך בני לוי אתך ובקשתם גם כהנה. לכן אתה וכל עדתך הנעדים על ד' ואהרן מה הוא כי תלונו תלינו עליו. וישלח משה לקרא לדתן ולאבירם בני אליאב ויאמרו לא נעלה. המעט כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש להמיתנו במדבר כי תשתרר עלינו גם השתרר. אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאתנו ותתן לנו נחלת שדה וכרם העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה. ויחר למשה מאד ויאמר אל ד' אל תפן אל מנחתם לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעתי את אחד מהם. ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך היו לפני ד' אתה והם ואהרן מחר. וקחו איש מחתתו ונתתם עליהם קטרת והקרבתם

לפני ד' איש מחתתו חמשים ומאתים מחתת ואתה ואהרן
איש מחתתו. ויקחו איש מחתתו ויתנו עליהם אש וישימו
עליהם קטרת ויעמדו פתח אהל מועד ומשה ואהרן. ויקהל
עליהם קרח את כל העדה אל פתח אהל מועד וירא כבוד
ד' אל כל העדה. וידבר ד' אל משה ואל אהרן לאמר.
הבדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אתם כרגע. ויפלו על
פניהם ויאמרו אל אלהי הרוחות לכל בשר האיש אחד יחטא
ועל כל העדה תקצף. וידבר ד' אל משה לאמר. דבר אל
העדה לאמר העלו מסביב למשכן קרח דתן ואבירים. ויקם
משה וילך אל דתן ואבירים וילכו אחריו וקני ישראל. וידבר
אל העדה לאמר סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים
האלה ואל תגעו בכל אשר להם פן תספו בכל חטאתם.
ויעלו מעל משכן קרח דתן ואבירים מסביב ודתן ואבירים
יצאו נצבים פתח אהליהם ונשיהם ובניהם וטפם. ויאמר
משה בזאת תדעון כי ד' שלחני לעשות את כל המעשים
האלה כי לא מלבי. אם כמות כל האדם ימתן אלה ופקדת
כל האדם יפקד עליהם לא ד' שלחני. ואם בריאה יברא ד'
ופצתה האדמה את פיה ובלעה אתם ואת כל אשר להם
וירדו חיים שאלה וידעתם כי נאצו האנשים האלה את ד'.
ויהי ככלתו לדבר את כל הדברים האלה ותבקע האדמה
אשר תחתיהם. ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם ואת
בתיהם ואת כל האדם אשר לקרח ואת כל הרכוש. וירדו
הם וכל אשר להם חיים שאלה ותכס עליהם הארץ ויאבדו
מתוך הקהל. וכל ישראל אשר סביבתיהם נסו לקלם כי
אמרו פן תבלענו הארץ. ואש יצאה מאת ד' ותאכל את
החמשים ומאתים איש מקריבי הקטרת
(במדבר ט"ז, א-לה).

בין קטורת לנחלת שדה וכרם

קורח ועדתו

סיום פרק זה בחיי ישראל במדבר הינו מרד קורח. לכאורה, אין זיקה בין מאבקו האישי-אידיאולוגי של קורח כנגד משה לבין חטא המרגלים. קורח מנהל מלחמה הנובעת מקנאה, מתאווה ומכבוד המוציאים אותו מן העולם, בעוד העם מתייאש מיכולתו לכבוש את הארץ. ואולם, רבנו הגדול הרמב"ן - בדחותו את דעת האבן עזרא שמרד קורח קדם לחטא המרגלים - עמד על סמיכות הפרשיות שבין שני האירועים, והעיר על הקשר שביניהם:

והנכון בדרש, שכעס קרח על נשיאות אלצפן כמאמר רבותינו, וקנא גם באהרן, כמו שנאמר זיבקשתם גם כהונה. ונמשכו דתן ואבירים עמו, ולא על הבכורה, כי יעקב אביהם הוא אשר בטלה מראובן ונתנה ליוסף, אבל גם הם אמרו טענתם: להמיתנו במדבר, ולא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאתנו. והנה ישראל בהיותם במדבר סיני לא אירע להם שום רעה, כי גם בדבר העגל, שהיה החטא גדול ומפורסם, היו המתים מועטים, ונצלו בתפלתו של משה שהתנפל עליהם ארבעים יום וארבעים לילה. והנה היו אוהבים אותו כנפשם ושומעים אליו, ואלו היה אדם מורד על משה בזמן ההוא היה העם סוקלים אותו, ולכן סבל קרח גדולת אהרן, וסבלו הבכורים מעלת הלויים, וכל מעשיו של משה. אבל בבואם אל מדבר פארן, ונשרפו באש תבערה, ומתו בקברות התאוה רבים, וכאשר חטאו במרגלים לא התפלל משה עליהם ולא בטלה הגזירה מהם, ומתו נשיאי כל השבטים במגפה לפני ד', ונגזר על כל העם שיתמו במדבר ושם ימותו, או היתה נפש כל העם מרה, והיו אומרים בלבם כי

יבואו להם בדברי משה תקלות. ואז מצא קרח מקום לחלוק על מעשיו, וחשב כי ישמעו אליו העם. וזה טעם להמיתנו במדבר, אמרו: הנה הבאת אותנו אל המקום הזה, ולא קיימת בנו מה שנדרת לתת לנו ארץ ובת חלב ודבש, כי לא נתת לנו נחלה כלל, אבל נמות במדבר ונהיה כלים שם, כי גם זרענו לא יצאו מן המדבר לעולם, ויבטל מן הבנים מה שנדרת להם כאשר נתבטל מן האבות. וזה טעם תלונתם הנה במקום הזה אחר גורת המרגלים מיד (נרמב"ן, במדבר ט"ו, א).

אמנם, אין קשר ענייני, אליבא דהרמב"ן, בין שתי התלונות, אך הערעור במעמדו הציבורי של משה והייאוש הפוקד את העם בעקבות גזירת הכליה, מספקים לקורח את שעת הכושר שהוא ממתין לה. ופעמים רבות שמעתי את מו"ז, הרב יוסף דוב הלוי סולוביצ'יק זצ"ל, מקלס עמדה זו של הרמב"ן.

ברם, ייתכן מאוד שיש לראות אף את מרכיבי מרד קורח לאור הנעשה בעם בעת הזאת. לאישוש טענה זו, עלינו להתבונן בעדת קורח, ובתלונות המושמעות על ידה. כבר עמד הנצי"ב, בעקבות חז"ל, על כך שיש להפריד בין מאתיים וחמישים מקטירי הקטורת לבין שאר עדת קורח, דתן ואבירם:

אבל יש לדעת ולהתבונן מכל ענין הפרשה, מהליכות המחלוקת ומעונש שהגיע להם, כי לא נשתוו בערכם ובכוונת מחלוקתם קרח ודתן ואבירם ור"ן איש. שהרי אנו רואים שלא היו בכלל לוקחי המחטות אלא קרח ור"ן איש ולא דו"א, וגם הנהיג המקום ית"ש כבוד בר"ן איש ולא בקרח ודו"א כאשר יבואר. ע"כ יש להבין שר"ן איש היו באמת גדולי ישראל בכל פרט, גם ביראת ד', והיה מניעת הכהונה שהוא גורם דבקות ואהבת ד' כאש בוער בקרבם, לא לשם שררה וכבוד המדומה, כי אם להתקדש ולהשיג מעלה זו ע"י עבודה. וגם המה ידעו אשר דבר ד' אמת בפי משה, ואין להרהר אחריו ח"ו, רק הרהרו בלבם אחר רצון

ד', ומסרו עצמם למסירת נפש ולמות על אהבת ד', כי עזה כמות אהבה... ובשביל שמכ"מ כיונו לשם שמים, משיה נענשו בשריפה באש שיצא מקיף, והיה בזה ענין כבוד גיב כמו שיבואר. לא כן דו"א, המה היו רחוקים מתאוה עליונה זו, כי אם שהיו בטבע בעלי מחלוקת ושונאי משה עוד במצרים... משום הכי נענשו בבליעה בארץ כרוח הבהמה. (העמק דבר, במדבר ט"ו, א).

בעוד הראשונים - למרות שמרדו באדון הנביאים ובכתן הנבחר לא-ל-עליון - נתכוונו לשם שמים, ומקור מרדם ברצון לקדושה ולטהרה, הרי האחרים פועלים מתוך מניעים שלא לשם שמים, אלא מתוך קנאה ומדון.

ניתוחו של הנצי"ב, הטוען לשתי קבוצות שונות החולקות על משה, משכנע ביותר בפסוקים; הלא שני וויכוחים שונים מוצגים בפנינו, ובהם נטענים טענות שונות בידי אנשים שונים במקומות שונים, כשתי אפיזודות המתרחשות זו בצד זו. אף תגובתו של משה כלפי שתי הקבוצות שונה בתכלית השינוי. בעוד הוא מוכן להיכנס לדין ודברים עם הקבוצה הראשונה ביחס לעמדתם, בהכירו בחפצם לקדושה ובחילוקי הדעות הרוחניים המהותיים, הרי שתגובתו הבלעדית כנגד התרסתם של דתן ואבירם היא ניתוק מגע מוחלט אתם והרחקת העם מעליהם.

נראה, שיש לבחון את עמדת שתי הסיעות הללו לאור התהליכים הרוחניים המתוארים לאורך ספר במדבר. חסידיהם של דתן ואבירם, רודפי התענוגות והנוחות, ממשיכים לדגול בגישת האספסוף של קברות התאוה, שהתפשטה בעם, ובאה לידי ביטוי בחטא המרגלים. הצהרתם של דתן ואבירם - "אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאתנו ונתן לנו נחלת שדה וכרם" - היא המשך ישיר לגישת המתאוים והמרגלים. לקחם של דתן ואבירם וחבריהם ממעשה המרגלים אינו שינוי הדרך לאור כשלון המהלך, אלא נסיון נוסף להגשים את החלום של "נתנה ראש ונשובה מצרימה". מבחינתם, הכשלון במרגלים היה

אי-הצלחת העם לדבוק במטרתו המוצהרת לשוב מצרימה ואת מאמצייהם הם מפנים להעמיק שאת בנסיון להגיע לידי כך. יתרה מזאת, הדברים הגסים והבוטים שדתן ואבירם מטיחים במשה, מהווים נדבך נוסף וקיצוני יותר בתהליך העמקתן של התאוותנות והנהנתנות שתחילתו בקברות התאוה. לא עוד דרישה או בקשה הבאים לעולם בעקבות תאוה רגעית או פחד וחולשה מפני הבאות, אלא תביעה מפורשת להציב את נחלת השדה והכרם כשאיפה וכחלום של העם היוצא ממצרים. מעתה, אליבא דדתן ואבירם, לא כיבוש ארץ האבות מידי האמורי או הנחלת התורה והמצווה לישראל ישמשו כקנה המידה להצלחתו או לאי-הצלחתו של משה בהנהגת העם, אלא הטבתו עם העם במתן בית צמוד קרקע. בין אם המתאוים או המרגלים חשבו בלבם כדתן וכאבירם ובין אם לאו, הם לא העזו לתבוע זאת בפה; רק בעקבות המרגלים וערעור מעמדו של משה, מעיזים דתן ואבירם להכריז בפה מלא על אידיאולוגיה גלויה של חומרנות והדוניזם צרוף.

קטורת ופרישה

וייתכן, לאור מה שראינו עד כה, שחמישים ומאתיים האיש הנאספים אל קורח וחפצים בהקטרת קטורת, אינם רוצים רק למרוד בכהונה מתוך תפיסה שוויונית המכחישה את הבדלי הדרגות בקדושת העם, אלא אף מבטאים מרד ומתאה כנגד העולם החומרני שהתגלה בעם בקברות התאוה ובמרגלים. כנגד עולמם של דורשי הקישואים והאבטיחים, יוזמי החזרה למצרים וחפצי נחלת השדה והכרם, נוצרת תגובת נגד אצל חלקים מן העם, תגובה המוצאת את ביטויה בדרישה להפנות עורף לעולם החומרי, ולעסוק בעבודת ד'. גישה זו באה לידי ביטוי ברצון להקטרת קטורת אשה ריח ניתוח לד'.

לא בכדי מתמקד המאבק בינם לבין משה מסביב להקטרת הקטורת, שבה הם חפצים, ואינו נוגע בעבודות אחרות שבמקדש, כהקרבת הקרבנות או המנחות. הצעתו של משה אליהם להקטיר קטורת באה כתגובה לטענותיהם, המבטאות רצון ותביעה לייסד

מחדש חיים המושתתים על רוחניות המתגברת על החומר ופונה לו עורף. תאוותנותם וחומרנותם של בני העם המתאוים מאוסה בעיניהם, ומביאתם לחפוץ בחיים החתומים בחותם הרוחניות המופשטת הממריאים מעבר לעולם החומר, בחירה הבאה לידי ביטוי ברצונם לעבודת ד' באמצעות הקטורת.

בנקודה זו מן הראוי לציין שבין הקטורת לבין קרבנות הזבח והמנחה קיים מתח מסוים, בהיות גישתם לחומר שונה. הזבח אינו מנסה לכלות את החומר, אלא להגישו לגבוה. יש חשיבות לדם ולאמורים, להקטרה על גבי המזבח ולאכילת הבשר על ידי הכהנים - " וְאָכְלוּ אוֹתָם אֲשֶׁר פִּזַּר בָּהֶם" - מלמד שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרין" (יבמות מ.). שריפתם על גבי המערכה נתפסת כאכילת מזבח, ביטוי הלכתי הבא לציין שהקטרת האמורים נתפסת כפעולת אכילה ולא כפעולת שריפה, על כל המשתמע מכך מבחינה הלכתית:

אכילת מזבח שמה אכילה. מאי טעמא? דאמר קרא זאם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו, בשתי אכילות הכתוב מדבר: אחד אכילת אדם ואחד אכילת מזבח (נחולין פא.).

משמעות הדברים היא שהעלאת האמורים ושריפתם על גבי המזבח אינן נחשבות כילוי החומר והפיכתו לאין, אלא פעולה סמלית של אכילה, דהיינו שמירת מעמדו כחומר הפושט צורה ולובש צורה בעולמו, על ידי אכילתו ועיכולו בגוף האוכל.

הקטורת, לעומת זאת, מסמלת את הרוחניות ואת הבריחה מן החומר. מהותה היא בהיותה ענן, והיא מבטאת את הרוח הטרנסצנדנטלית בהופיעה עלי אדמות, וכמאמר הכתוב: "כי בענן אָרָאָה על הַפְּרָת" (ויקרא ט"ז, ב). שלא כקרבנות, הסממנים הניתנים בתוכה (היינו החומר) אינם חשובים כשלעצמם, אלא מטרתם היא רק להעלות את ענן הקטורת (=הרוח)²². אין לך עבודה פחות גשמית

22. ההבחנה שבין אמורי הזבחים לסממני הקטורת מבצבצת מבין השיטין של כמה סוגיות ועולה בבירור מן הסוגיה במנחות כו., שם נקבע שאמורים

במקדש, ואין לך עבודה המזוהה כל כך עם המופשטות של השראת שכינה כמו הקטורת, ועל כן חשקו בה מאתיים וחמישים שוחרר הקדושה שמחוץ לעולם החומרי.

התמונה העולה מן הכתובים, אם כן, היא קיומן של שתי קבוצות הדורשות שינוי לאחר חטא המרגלים; האחת דורשת שינוי מהותי באקלים הרוחני שהביא לידי חטא המרגלים, ואילו האחרת רוצה לממש את תכנית המרגלים. מאווייהן ותכניותיהן שונים מן הקצה אל הקצה, אך שתיהן מאוחדות בהתנגדותן למשה ולאהרן, ומכנה משותף זה מזמנם יחדיו לתמיכה במרד קורח.

דתן ואבירם מאוכזבים מכך שגזירת הכליה מנעה את השיבה למצרים, ומורדים כנגד משה המנהיג והמנבא בשמו של קודשא בריך הוא. משה מגיב כנגדם כפי שהגיב לאורך הספר בכל פעם שנתקל בתופעות של רדיפת תענוגות - אין הוא נכנס לדין ודברים עם הרשעים, הוא מנתק מגע עמם, ואינו מהסס לנקוט כלפיהם בלשון חריפה. יתר על כן, הוא אף מבקש מהקב"ה לכלותם ולהורידם שאולה.

לעומת זאת, החמישים ומאתיים איש רואים במשה ובמדיניותו את האשם במצב הרוחני שהיה בעם קודם למרגלים, ולכן הם דורשים שינוי. אין הם רואים את המצב כתולדה של טבע האדם העייף והיגע ממתח רוחני, אלא תולים זאת בבחירת הלויים ובהקמת המשכן שהיו בסמוך לתקופה ההיא. מחד, הם חלוקים על העולם הרוחני הכללי המוצג בהרחבה בספר ויקרא ובתחילת הספר, והבא לידי ביטוי במשכן. עולם זה של קידוש החומר ושילובו בעולם של קדושה, לקיחת הגוף והעלאת מעמדו על ידי הקדשתו לגבוה והקרבתו על גבי המזבח, יצירת ריח הניחוח לקב"ה באמצעות הבהמה, כל אלו אינם נראים להם. המזבח ולחמו של מזבח אינם נתפסים בעיניהם

נהפכים להיות "לחמו של מזבח" בעלותם עליו, משא"כ מרכיבי הקטורת, שאינם נעשים לחם המזבח. ביטוי קיצוני לכך היא שיטתו הידועה והשונייה במחלוקת של הרמב"ם שדם חיה טמאה הוא אחד מסממני הקטורת. עיין ה' כלי המקדש פ"א ה"ג ופ"ב ה"ג.

כמקורות רוחניים, אלא כחומר גס ועב שבינו לבין עולם הרוח אין ולא כלום.

ואולם, בכך לא מתמצה הוויכוח שבינם לבין משה. לא רק שהם חולקים על משה במחלוקת רוחנית ומסרבים לקבל את עמדת התורה ביחס לקדושת החומר, אלא הם אף תולים בכך תוצאות מרחיקות לכת ביחס לנעשה בעם. החומרנות והנהנתנות הפשוטות בעם בקברות התאוה ובמרגלים אינן מנותקות, לדעתם, מן העולם הרוחני שמשה מנהיג מסביב למשכן ולקרבות. אם אף המתוקנים שביניהם שקועים בעולם של חומר, ואפילו יהא זה לשם שמים, כך סבורים אותם מאתיים וחמישיים איש, ודאי שיגרום הדבר לפחותי הערך לשקוע בחומרנות גסה. אין בין אלו לאלו אלא שהראשונים נותנים את הבשר לגבוה, ואילו האחרונים תובעים אותו עבור ככסם; הצד השווה שבהם הוא ההתמקדות בחומר. לדעתם, התוצאה המתבקשת מעולם המרומם את הקדשת החומר היא הפיכת החומר לחזות הכל. לכן הם מצטרפים לדתן ולאבירם, וקוראים תגר על מנהיגותו של משה. שתי הסיעות כופרות בשלוב שבין חומר וקדושה, ובדיאלקטיקה הנוצרת כאשר החומר מועלה לדרגת קדושה, ופעולת האכילה מרוממת מפעולה ביולוגית-בהמית לשמחה לפני ד'. אלו מנסים להוציא את הקדושה מתוך החומר ואלו חפצים להוציא את החומר מתוך הקדושה, וכך הם חוברים יחדיו להתנגד למשה ולתורתו, המשלבים את השניים (כמובן, לו היו מצליחים בתכניתם וההתנגדות למשה היתה נושאת פירות, היה נוצר בשלב השני עימות בלתי נמנע בין תפיסותיהם השונות, המנוגדות בתכלית הניגוד זו לזו).

מלבד זאת, הם רואים במשה את האשם בהדוניזם ובאובדן התכלית בעם מסיבה נוספת, והיא בחירת הלויים. מבחינתם, הגורם לאירועים המתועדים בפרקים י"א-י"ג (תבערה, קברות התאוה והמרגלים) איננו פרשת "ויסעו מהר ד' " שבפרק י", אלא פרשת בחירת הלויים שבפרק ח'. ישנה סמיכות פרשיות בין חטאי המדבר למסופר בראש ספר במדבר, אך אין זה משום עצם נוכחותם בהר ד' והירתעותם של בני ישראל מנוכחות שכינה ומן האש הגדולה שבראש

ההר, אלא מפאת ייחוד העבודה לשבט לוי. לדידם, לא הלאות הרוחנית של העם עומדת בשורש חטאיהם, אלא תחושה של ריחוק הנוצר בינם לבין המקום, בעקבות בחירת הלויים.

במילים אחרות, אף לדידם של מאתיים וחמישים מקטירי הקטורת, המחלוקת איננה פלוגתא מטאפיזית גרידא - אשר שורשיה בעת הפרשת הלויים²³ - ביחס לטיבה של קדושה ותו לא, אלא יש כאן קריאת תגר על הנהגתו של משה, לאור מה שקרה במרגלים. עם זאת, היות שאין הם מונעים מנפש מושחתת אלא מיצרא דקדושה, אף אם הוא מיושם בכיוון שגוי, אין משה מבטא כלפיהם את הזעם והתסכול האופייניים לתגובותיו בספר במדבר, אלא מנסה להתמודד עמם לגופו של עניין. לראשונה מני אלדד ומידד הוא נתקל בקבוצה הדואגת לטובתו הרוחנית של העם ולחיי קדושה וטהרה, ואין עניינם במרדף אחר האבטיחים והקישואים, השומים והבצלים, המוריד את האדם לקבר תאוותו בחיים שאולה. לכן משה פונה אליהם ומנסה לשכנעם, ואילו עם דתן ואבירם אין הוא נכנס בדברים כלל, אלא מתרחק מעליהם. תהום שאינה ניתנת לגישור פעורה בין עולמו החפץ חיים של קדושה וטהרה, לבין עולמם התומרני.

ברם, שלא כאלדד וכמידד הטוענים ביחס לדרכי ההנהגה, אך מקבלים את סמכותו ואת מרותו של משה כמנהיגם של ישראל, אין מאתיים וחמישים מקטירי הקטורת עושים כן, אלא מורדים במשה, בהנהגתו ובנבואתו.

מקטירי הקטורת, השואפים ליתר רוחניות ולפחות חומריות, נענשים בשריפה, שבה הגוף כלה והופך לחסר ממשות (דוגמת הקטורת שהקטירו בחטא), ואילו דתן ואבירם ואנשי עצתם שרדפו אחרי החומר, נבלעו באדמה החומרית והפכו חלק מעפר הארץ, יחד עם הרכוש שכה רדפו אחריו. המשותף לשניהם הוא המרד במשה

23. בין אם בפועל התפרצה המחלוקת אז כדעת האבן עזרא, ובין אם המתנינו עד לאחר חטא המרגלים כדי למצוא שעת כושר למרד במשה ובאהרן, כדעת הרמב"ן.

בעקבות חטא המרגלים, ותגובתם הבאה לעולם בעקבות גילויי החומרנות הקשים שהיו בחטא המרגלים.

פרשת מתנות הכהונה הבאה בעקבות מרד קורח נועדה לתת מענה לשתי הסיעות הללו. מחד, מודגשת בה קדושת הכהונה ומעמדה הייחודי במקדש, והצורך בשמירת המקדש כנגד זרים המתפרצים אל הקודש פנימה: "ואתה ובניך אתך תשמרו את כהנתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרכת ועבדתם, עבדת מתנה אתן את כהנתכם, והזר הקרב יומת" (במדבר י"ח, ז). בכך יש משום מענה לעמדתם של מאתיים וחמישים מקטירי הקטורת והכשתם את הכהונה. מאידך, מופנה עקרון המתנות כלפי סיעת דתן ואבירם, בקובעו שעל האדם לכבד את הקב"ה מראשית הונו ומראשית פרי תבואתו. המובחר והטוב שבתבואה ובבשר איננו מיועד לשמחת ככסו של האדם, אלא להודאה לקב"ה ולהכרת הטוב המכוונת כלפיו. "כל חֶלֶב יצהר וכל חֶלֶב תירוש ודגן, ראשיתם אשר יתנו לדי' לך נתתים" (שם, יב).

נוסף על כך, מתנות הכהונה באות אף לחזור ולהדגיש את עקרון קידוש החומר ועבודת ד' דרך פעולות גשמיות, כאכילה, כשתייה וכהקרבה על גבי מזבח. הכהנים אוכלים "מקדש הקדשים מן האש" ובעלים מתכפרים. האש השורפת ואכילת בשר הקרבנות אינם עומדים בסתירה, אלא משלימים זה את זה. בני אהרן זוכים במאכלם משולחן גבוה, ואוכלים את התרומה בקדושה ובטהרה כעבודת ד' גמורה²⁴.

ובכן, יש לראות בפרשת מתנות הכהונה, המספקת הדרכה והכוונה לגבי גישת התורה כלפי הצלחתו הגשמית של האדם, משום מענה וסיום לא רק לסיפור מרד קורח ועדתו, אלא לעלילה בעלת יריעה רחבה הרבה יותר השזורה לאורך פרקי אמצע ספר במדבר, אשר תחילתה בנסיעה החפוזה מהר ד' וקברות התאוה, וסופה בקורח ובעדתו המלינים על משה, וכל כולה סיפור ההתמודדות הקשה והעיקשת עם נפילת המתח הרוחני והרצון למילוי תאוות הלב.

24. עיין פתחים עב.; ובספרי (מהד' הורוביץ) פיסקא קט"ז.

אחרית דבר

אם נעמוד ונתבונן בקורות דור המדבר, ונבחן את התהליכים ששורטטו כאן ביחס לדור שזכה לאכול את המן²⁵, לחם שמימי המכונה "לחם אבירים" בהיותו לחם שמלאכי השרת אוכלים אותו, הנותן חיים לאדם בהיותו מזון רוחני המפקיע את קיומו של האדם מצרכיו התזונתיים הביולוגיים ותולה את קיומו בדבקותו באור האלקי, ונשקיף על השתלשלות האירועים, תוגה עמוקה תמלא את לבנו, בהביננו את מצבו של האדם, כפי שהוא משתקף בראי העלילה הזאת.

תחילת דרכם כאוכלי מן, לחם שנבלע לגמרי באיברים ללא כל פסולת או הפרשות, המזכך את החומר ומכפיפו לרוח האנושית הדבקה בבוראה ואחריתם בחומר וברכוש המורידים אנשים חיים בעלי נפש, רוח ונשמה כגלמים מתים השבים לעפרם, בהיות נשמתם כרוכה אחר רכושם. התקיים בהם "צדיק אכל לשבע נפשו ובטן רשעים תחסר" (משלי י"ג, כה); כל העובר עליהם ושת לבו לגורלם, יבין את גודל הקושי הניצב בפני האדם החפץ לחיות במתח רוחני בעולם המשלב חומר ורוח.

נפילת המתח הרוחני בעתות רגיעה והרצון למנוחה ולשקט לאחר תקופה ממושכת של מתח ואתגר היסטוריים הינה תופעה המוכרת לתורה היטב. בין אם האדם בועט מתוך קופה של תבן כשכריסו מליאה ובין אם הוא חולם על אבטיחים וקישואים שאין לו, הברירה מאתגרים משקיעתו בחומר ומטביעה את עולמו הרוחני. לרוב, מלווה התופעה בשובע כלכלי ניכר הנותנת לאדם את האפשרות להגשמת

25. בקטע זו אנו עושים שימוש בשתי הדרשות בסוגיא ביומא עה:, בהיות שתיהן מכוונות לדבר אחד ככל הנוגע לעניינינו, למרות ההבדלים המטאפיזיים העקרוניים המבצבצים מביניהן.

מאוויו ואילו לפרקים, כמצבם של ישראל במדבר, יש לאדם את צרכיו הבסיסיים אך לא את התענוגות שהוא רודף אחריהם.

התורה נדרשה לעניין זה במקומות מספר, בהזהירה חזור והשכם על הבעיות שיצוצו בעם בעתות שובע ורגיעה, בזמן שהפרנסה מצויה והאדם יושב לו בשלווה בנחלתו. לפעמים מזהיר הכתוב על כך בצורה מפורשת כבשירת האזינו או בפרשת עקב, המתארות נאמנה את תהליך הרמת הלב והשביעה המביאים לידי שכחה ובעיטה מתוך שביעה, ופעמים נעשה הדבר באופן מרומז בסמיכות פרשיות. נביא לכך שתי דוגמאות מפרשות נשא וכי תצא.

א. מן האיגרא רמה של חברה המנוהלת בקדושה ובטהרה, ומחנה מלוכד המאורגן מסביב למשכן אוהל מועד, המשתקפת לעינינו בפרשת במדבר, מעבירה אותנו התורה לבירא עמיקתא של פרשת נשא, שבה מתגלה לנו עולם של בעיות חברתיות ומוסריות קשות. דיני גזל הגר, שילוח טמאים וסוטה מציגים בפנינו חברה המתמודדת עם בעיות של רמיסת החלשים, טומאת המחנה, מעילה, חשדנות וקנאה בין בני זוג. ממילא, נדמה לו לאדם בפרשת נשא שאף הקדושה עצמה אינה מושגת במחנה שמסביב למשכן אלא במפלט הנזירות, המתכחשת לעקרון קידוש החומר ולעקרון העבודה הציבורית האופייניים למשכן.

ב. תבנית זו חוזרת על עצמה בספר דברים, במעבר מפרשת שופטים לפרשת כי תצא. סיום פרשת שופטים מציג בפנינו עם האמור לצאת למלחמה מתוך נכונות להילחם במסירות נפש, תוך כדי שמירה על רמה מוסרית גבוהה, הן ביחס לאחיהם בני ישראל והן ביחס לאויביהם. ישנה התחשבות בחלש שקשרי המלחמה קשים לו מפאת יראה ורכות לבב וקיימת הבנה למצבם של בעלי צרכים מיוחדים, ועל כן ניתנת האפשרות לחתן, לבונה הבית ולחונך הכרם לחזור מן המערכה, כאשר אחיהם הנשארים במחנה מבינים את מצבם ומוכנים לכך. אין כאן הד קולם של מריבות וסכסוכים על יציאות וחופשות, אלא וותרנות ונתינה לזולת כפי צרכיו. המוסר הפנימי במחנה אינו מוסרו של היחיד האגוצנטרי

החפץ בהצלת נפשו והדואג לסיפוק צרכיו, אלא מוסר המושתת על ראיית צרכיו של האחר, ועל יציאה למלחמה למען עם ישראל וכשליחו של הקב"ה המתהלך בקרב המחנה. כאמור, אף המוסר כלפי האויב משקף את החמלה ואת ההתחשבות באדם המתאימים לבניו של אברהם אבינו. התורה מצווה על קריאה לשלום ואוסרת את השחתת העצים, כדי שאף הלחימה לא תביא בעקבותיה את הרעב האכזר מכלל²⁶.

26. כמה הערות קצרות בקשר למצוות הללו:

א. הקביעות הנ"ל ביחס לאיסור 'בל תשחית', מושתתות על התפיסה הרואה בו חלק ממערכת מוסר המלחמה הראוי, ולא ביטוי לבטחון בקב"ה בדבר הנצחון המובטח, או חלק מתכסיסי המלחמה. לכאורה, נחלקו בכך הרמב"ם והרמב"ן; בעוד המיימוני (ובעל ספר החינוך בעקבותיו) אוסר השחתת עצים אף כשכריתתם תסייע למאמץ המלחמתי ('הזהירנו מהשחית האילנות כשנצור על עיר כדי להצר לאנשיה ולהכאיב לבם' - ספר המצוות, מצוות לא תעשה נ"ז), הרי הרמב"ן מתיר זאת בפירוש, בהסבירו שדברי הפסוק "כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת" אמורים כלפי הנצחון והבטחון בהנאה העתידית מהאילנות הללו עבור ישראל, ולא מתייחסים לצרכי הרעבים בעת המצור (עיין רמב"ן, דברים כ', כ, ובהשלמותיו למצוות עשה ששכח הרמב"ם, מצווה ו').

ב. הרמב"ן עצמו (בהשלמותיו למצוות עשה ששכח הרמב"ם, מצווה ה') גם כן מכיר בעקרון החמלה על האויב, אך מזכיר זאת ביחס למצווה להניח לעיר נצורה רוח רביעית פתוחה לבריחה, הנדרשת ע"י חז"ל מן הפסוק האמור במלחמת מדין "ויצבאו על מדין כאשר צוה ד' את משה" (במדבר ל"א, ז), ולא בחקשר של מצוות פרשת שופטים. (ועיין במשך חכמה [במדבר ל"א, ז]; לאור שיטת הרמב"ם ביבל תשחית, יש מקום לפקפק בטענת ר' מאיר שמחה ביחס לעמדת הרמב"ם).

ג. מצוות "לא תחיה כל נשמה" אין בה סתירה לטאמר כאן, היות ודעת כל הראשונים בעקבות הירושלמי (למעט רש"י בסוטה לה: ד"ה ושבת שבו) היא שנתנה האפשרות לכל מי שרצה להשלים או לברוח משבעת העממין לעשות כן. עיין בדבריהם של התוס', הרמב"ן ושאר הראשונים לגיטין מו., בפירושו של הרמב"ן לתורה דברים כ', י-יא, ובפסקי הרמב"ם והראב"ד, הלכות מלכים פ"ו, ה"א-ה"ה.

בקיצור, מצטיירת לפנינו חברה מגובשת ומלוכדת, המוכנה למסירות נפש ולהקרבה, תוך כדי וותרנות לחלש וחמלה כלפי הזולת באשר הוא. הצבא והעם אינם אוסף יחידים הנלחמים כל אחד בעבור טובתו האישית, אלא ציבור הרואה לנגד עיניו את טובת הכלל ודמותו המוסרית, וזוכה לכך שמתקיים בו "כי ד' אלקיכם ההלך עמכם להלחם לכם עם איביכם להושיע אתכם" (דברים כ', ד).

פרשת עגלה ערופה, הניצבת בתווך בין פרשת שופטים לפרשת כי תצא, מגלה סדקים ראשוניים בתמונה האידיאלית הקודמת לה; אלימות ושפיכת דמים כבר הפכו למציאות קיימת, ורווח קל או חיסול חשבונות נתפסים על ידי פושעי החברה כאופציה. ברם, למרות המקרה הקשה, ענייננו בחברה מתוקנת, הנוטלת אחריות לאסון שאירע, המבקשת כפרה על חוסר רגישותה, והמזדעזעת עד השיתין מחלל בודד הנמצא באדמה. עדיין האלימות מתרחשת בדרך, הרחק ממקום יישוב, במקום נידח שאין בו כלל אפשרות לדעת מי היכה את החלל. בעיר או במקום שהשיירות מצויות, אף הרוצח אינו מעז להעלות על דעתו להרים יד על אחיו.

והנה, בהגיענו לפרשת כי תצא, מתהפך הגלגל מן הקצה אל הקצה. חשים אנו שעברנו מעולם מתוקן לעולם מקולקל, מחברה נותנת לחברה דורשת, מציבור וותרן המוסר נפש, ליחיד הדורש את הנאת מעיו ואת שמחת ככסו. תחילתה של הפרשה בלוחם מצבא המלחמה שפגשנוהו בפרשת שופטים במלא הדרו, המידרדר למרדף אחר יפת התואר, נערה עלובה ומפוחדת שאין הוא רואה בה אלא טרף קל למילוי תאוותיו. ללא שום התחשבות במצבה הנפשי האומלל או בתוצאות העגומות לעם ישראל מגיורה בעל כורחה, תובע הלוחם המנצח את הנערה, בהיותו שיכור תאוה ותענוג. מלוחם וותרן היוצא למלחמה בתוך עם מגובש ומלוכד, שאנשיו חפצים איש בטובת רעהו, הופך החייל השובה ליחיד התר אחר עיניו ואחר לבבו, וצבא החומל על אויביו והמתחשב בהם, הופך לאוסף חיילים הרודפים אחר נשים מפוחדות ומבוהלות. כבר העירו חז"ל (קידושין כ"א:): על כך שבפרשה

זו אין התורה מצליחה ליצור סטנדרט מוסרי ולעצב את פני החברה, אלא מנסה להציב גבולות ומגבלות במציאות שאין היא חפצה בה. מפריקת העול החומרנית, המשליכה כל שיקול אחר מיטת התענוגות, קצרה הדרך לפרשה הקשה של שנאת חינם הבאה בעקבותיה. כעת אנו נתקלים בשנאה חסרת מעצורים בתוככי התא המשפחתי, שתחילתה בשנאת הבעל לאשתו, והמגיעה עד כדי שנאת הבנים ונסיון לדחותם מנחלתם. המשך המצב העגום ושיאו מוצגים בפנינו בדמותו של הבן הסורר והמורה, הזולל והסובא, הפורק מעליו כל עול ומחויבות, והדואג רק לדבר אחד - שמחת ככסו. כל טעם החיים נוצק בליטרת הבשר ובנוד היין, תוך פריקת עול מוחלטת של כל סמכות. מחויבות לערכים, להורים, לחברה או לאומה אינם מעניינים אותו כלל. לא בכדי קבעו חז"ל שסופו מלסטם את הבריות, ונוטל בכוח הזרוע את שאין מגיע לו.

ובאם נשאל, מהו הגורם לשוני הרדיקלי שבין שתי הפרשיות, התשובה היא הנצחון במלחמה. בפרשת שופטים העם ניצב בפני אתגר קשה, מכיר בסכנה המאיימת עליו ויוצא לקראתה. ישראל נקראים להלחם באויבי המקום, לכבוש את הארץ ולהגשים את יעודם הלאומי. בפרשת כי תצא, לעומת זאת, העם ניצח במלחמה, האויב ניגף לפניו ועל כן המתח הקיומי נמוג והלוחם מתפנה לרדוף אחרי יפות תואר. צא ולמד מעכן בן זרח, כמה מהירה היא הנפילה שלאחר הנצחון וכמה קשה הוא חרון האף הבא בעקבות ירידה זו.

סיכומו של דבר, בשני המקרים, הן בזה של במדבר והן בזה של דברים, ישנה נפילה מחיי ציבור מגובשים הפועלים לאור ערכי התורה, לחברה של יחידים העסוקים במרדף אחר מילוי תאוותיהם וסיפוק צרכיהם בלבד. נפילת המתח הרוחני, הבאה כתוצאה מהקרבה המתמידה לקודש ומהגשמת האתגרים והיעדים שעמדו לנגד עיני הציבור, גורמת לחיי בטלה ומנוחה, שאין בהם סיפוק מלבד המרדף חסר הסיכוי למילוי התאוות²⁷.

27. על התסכול המובטח במרדף אחר תענוגות וריגושים המתחדשים ומשתנים חדשות לבקרים בכדי לספק את התאוה, כבר העיר קהלת ש"אוהב כסף

גם חז"ל העירו על הפיתוי ועל הסכנה הכרוכים בהצלחה הכלכלית, ואף ציינו את חוסר האונים של האדם כנגד תוצאותיו הבלתי נמנעות של השפע והברכה שמשפיעים עליו, כגורם המיקל מחומרת מעשיו:

מאי זידי וזהבי? אמרי דבי רבי ינאי: כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא - רבונו של עולם, בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די, הוא גרם שעשו את העגל. אמרי דבי רבי ינאי: אין ארי נהם מתוך קופה של תבן, אלא מתוך קופה של בשר. אמר רבי אושעיא: משל לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים, האכילה כרשינין והיתה מבעטת בו. אמר לה: מי גרם לך שתהא מבעטת בי, אלא כרשינין שהאכלתך. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: משל לאדם אחד שהיה לו בן, הרחיצו וסכו והאכילו והשקוהו ותלה לו כים על צוארו והושיבו על פתח של זונת, מה יעשה אותו הבן שלא יחטא?! אמר רב אחא בריה דרב הונא אמר רב ששת: היינו דאמרי אינשי - מלי כריסיה וני בישי, שנאמר 'כמרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם על כן שכחוני'. רב נחמן אמר: מהכא זרם לבבך ושכחת את ה'! ורבנן אמרי: מהכא זואכל ושבע ודשן ופנה, ואי בעית אימא מהכא זיישמן ישרון ויבעט. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מנין שחור הקדוש ברוך הוא והודה לו למשה, שנאמר זכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעלי.

הגנה זו של חז"ל על עם ישראל, שאינם יכולים לעמוד כנגד הברכה הניתנת להם מבלי ליפול בפיתוי החומרי, היא ההערה הנוגה והכואבת ביותר על מצבו הרוחני של האדם בעולם החומר.

לא ישבע כסף וחז"ל (סוכה נ"ב): ניסחו זאת בניסוח בהיר בצינים על יצר התענוגות ש"מרעיבו - שבע; משביעו - רעב".

ערבות מואב

ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צן בחדש הראשון, וישב
העם בקדש, ותמת שם מרים ותקבר שם. ולא היה מים
לעדה, ויקהלו על משה ועל אהרן. וירב העם עם משה,
ויאמרו לאמר: ולו גוענו בגוע אחינו לפני ד'. ולמה הבאתם
את קהל ד' אל המדבר הזה, למות שם אנחנו ובעירנו.
ולמה העליתנו ממצרים להביא אתנו אל המקום הרע הזה,
לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון, ומים אין לשתות. ויבא
משה ואהרן מפני הקהל אל פתח אהל מועד, ויפלו על
פניהם, וירא כבוד ד' אליהם. וידבר ד' אל משה לאמר: קח
את המטה, והקהל את העדה, אתה ואהרן אחיך, ודברתם
אל הסלע לעיניהם ונתן מימיו, והוצאת להם מים מן הסלע,
והשקית את העדה ואת בעירם. ויקח משה את המטה
מלפני ד' כאשר צוהו. ויקהלו משה ואהרן את הקהל אל
פני הסלע, ויאמר להם: שמעו נא המרים, המן הסלע הזה
נוציא לכם מים. ויך משה את ידו, ויך את הסלע במטהו
פעמים, ויצאו מים רבים, ותשת העדה ובעירם. ויאמר ד'
אל משה ואל אהרן: יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני
בני ישראל, לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר
נתתי להם. המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ד',
ויקדש במ

(במדבר כ', א-יג).

